

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 069.5:908(497.412Maribor)

Prejeto: 26. 4. 2019

Valentina Bevc Varl

asist. dr., muzejska svetovalka, Pokrajinski muzej Maribor, Grajska ul. 2, SI-2000 Maribor
E-pošta: tina.varl@museum-mb.si

Muzejski predmeti iz usnjarske družine Herzog in trgovske družine Pachner v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor

IZVLEČEK

V članku obravnavamo premično kulturno dediščino mariborskih usnjarjev iz družine Herzog, ki je s poroko Katarine Herzog z varaždinskim trgovcem Romanom Pachnerjem prešla v njegovo družino. Člani družine Pachner so v začetku 20. stoletja Muzejskemu društvu v Mariboru podarili več predmetov iz svoje posesti in posesti družine Herzog, ki jih po več kot sto letih in glede na skopo dokumentacijo iz začetne dobe muzejskega zbiranja v današnji zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor lahko prepoznamo le deloma. S pomočjo podatkov v maticnih knjigah mariborske župnije sv. Janeza Krstnika poskušamo v prispevku vsaj deloma vzpostaviti kronologijo mariborskih družin Herzog in Pachner, ki so jima obravnavani predmeti nekoč pripadali.

KLJUČNE BESEDE

Pokrajinski muzej Maribor, usnjarstvo, Herzog, Pachner, muzejske zbirke

ABSTRACT

MUSEUM OBJECTS OF THE LEATHER-MAKING HERZOG FAMILY AND THE PACHNERS, A FAMILY OF MERCHANTS, IN THE COLLECTION OF THE REGIONAL MUSEUM MARIBOR

The article presents the movable cultural heritage of Maribor-based leather makers from the Herzog family, which was passed down to the Pachners with the marriage of Katarina Herzog and Roman Pachner, a merchant from Varaždin. In the early twentieth century, members of the Pachner family donated a number of items from their own and the Herzogs' property to the Museum Society of Maribor. More than one century later and due to scanty records from the early stages of museum collection activities, these objects may be identified only partially in the current collection of the Regional Museum Maribor. Drawing on the data from the civil registers of Maribor's Parish of St. John the Baptist, the contribution aims to provide at least a tentative chronology of the Herzog and Pachner families from Maribor, to which the objects under examinations once belonged.

KEY WORDS

Regional Museum Maribor, leather production, Herzog, Pachner, museum collections

UVOD

V zbirkah Pokrajinskega muzeja Maribor je zbrano muzejsko gradivo, ki je rezultat več kot 100-letnega zbiranja. Pokrajinski muzej Maribor je naslednik treh zbirk: zbirke Muzejskega društva, ustanovljenega leta 1902, in zbirke Zgodovinskega društva za slovensko Štajersko, ustanovljenega leta 1903, ki sta se združili leta 1919, ter zbirke Lavantinskega škofijskega muzeja, ustanovljene leta 1896, ki je bila prejšnjima dvema priključena leta 1924. V naslednjih desetletjih je muzej pridobil še številne muzejske predmete, ki so danes razvrščeni in obravnavani v različnih zbirkah. Na splošno in poenostavljeno lahko rečemo, da sta v zgodnji dobi muzejskega zbiranja omenjeni društvi usmerjali pozornost predvsem na oblikovanje in naraščanje svoje muzejske zbirke kot celote. V času po drugi svetovni vojni so večjo pozornost namenili dokumentaciji muzejskih predmetov, ki so jo bolj izčrpno kot prej vodili v inventarni knjigi. Šele ko so v 60. letih 20. stoletja v muzeju začeli zaposlovati strokovnjake z različnih področij, so muzejsko gradivo razdelili v tri večje oddelke – arheološkega, kulturno-zgodovinskega in etnološkega – in v skladu s to delitvijo gradivo obdelovali in vodili ločene inventarne knjige. Muzejski predmeti, ki so bili nekoč v lasti neke osebe ali družine, so na podlagi razvrstitve v posamezne subspecialne zbirke na neki način med seboj navidezno izgubili povezavo. Prav želja po ponovni vzpostavitvi te povezave med predmeti iz različnih zbirk, ki so jim skupni njihovi uporabniki oziroma nekdanji lastniki, nas je pripeljala do poglobljenega ukvarjanja s premično kulturno dediščino mariborskih usnjarskih družin. Izhodišče za raziskovanje so bili v muzejski zbirki ohranjeni portreti članov iz usnjarskih družin Fleiss, Herzog in Staudinger. Družina Fleiss in z njo povezana družina Lederer sta obravnavani v članku *Upodobitve mariborskih usnjarjev iz družine Fleiss na likovnih delih v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor*.¹ Pri obravnavi usnjarske družine Herzog se je izkazalo, da so poleg portretov v muzejsko zbirko prišli tudi različni drugi predmeti, ki so jih člani družine Herzog nekoč imeli v lasti, muzej pa jih je pridobil z darovi njihovih dedičev s priimkom Pachner. V pričujočem prispevku torej obravnavamo premično kulturno dediščino obeh omenjenih družin – usnjarjev Herzogov in trgovcev Pachnerjev. Usnjarska družina Staudinger še ni bila poglobljeno obdelana.

USNJARSKA DRUŽINA HERZOG V MARIBORU

Na današnjem Grajskem trgu 5, oziroma Trgu svobode 6 (v 19. stoletju na Burgplatz 1 oziroma 5 prve mestne četrti Maribora), je po besedah publi-

cista in gimnazijskega profesorja Rudolfa Gustava Puffa (1808–1865) več kot štiri stoletja obratovala usnjarna. Njeni lastniki so bili člani ugledne in premožne mariborske družine Herzog. Kot pravi Puff, je »tukaj obstajala že skozi štiri stoletja edina radicirana mariborska usnjarna v lasti družine Herzog, ki je nepretrgoma od Mihaela Herzoga 1465 in njegovega sina Hannsa 1468 kot ena izmed najbolj uglednih sodoživljala usodo Maribora.«² Usnjarna je stala znotraj mestnega obzidja, precej oddaljena od reke Drave, kar je bilo neobičajno, saj so zaradi smradu, ki ga je povzročal delovni proces, usnjarne večinoma stale izven mestnih obzidij ob tekoči vodi, ki je bila potrebna za izpiranje kož. V Mariboru so usnjarne stale na Usnjarski ulici v jugovzhodnem delu mesta v bližini reke Drave. Puff poroča, da je imela ulica v njegovem času 23 hišnih števil. Od sredine južnega dela mesta proti Vodnemu stolpu so se vrstili lastniki: Gruber, Guttman, Nasko, Fleiss, Fleiss, Felber, Hartnagel, Herzog in Staudinger.³ Iz povedanega sledi, da je družina Herzog imela v lasti dve usnjarni, eno na današnjem Grajskem trgu, drugo na Usnjarski ulici ob reki Dravi. Puff nadalje navaja usnjarje Janeza Herzoga (omenjen leta 1655), ki se je odlikoval s svojo dobrotelostjo, Janeza Jurija Herzoga, ki je umrl leta 1735 v starosti nad 100 let, Mihaela Herzoga, ki je umrl leta 1799 v starosti 95 let, Jožefa Herzoga, omenjenega leta 1800, in njegovega sina Kajetana Herzoga,⁴ ki je bil Puffov someščan. Kajetanova hči Katarina se je leta 1833 v Mariboru poročila z varaždinskim trgovcem Romanom Pachnerjem, ki je tako postal tudi lastnik hiše na Grajskem trgu 5.⁵

USNJARSKA DRUŽINA HERZOG IN TRGOVSKA DRUŽINA PACHNER V PISNIH VIRIH

Družina Herzog

Gustav Rudolf Puff začetke mariborske usnjarske družine Herzog na Grajskem trgu 5 postavlja v drugo polovico 15. stoletja, ko naj bi v Mariboru delala usnjarja Mihael (1465) in njegov sin Hans Herzog (1468).⁶ Vira za te podatke Puff ne navaja, se pa Mihael Herzog omenja v ohranjenih arhivskih virih v letih 1464 in 1465 v prvi mestni četrti ob plačilu davka.⁷ Leta 1465 se omenja hlapec Hennsla /

² Puff, *Maribor*, str. 36.

³ Prav tam, str. 72.

⁴ Prav tam, str. 36.

⁵ Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 55.

⁶ Puff, *Maribor*, 1999, str. 36.

⁷ Mlinarič, GZM, XVII, str. 31, 59. Ob imenu ni navedeno, da bi bil usnjar. Leta 1468 se v prvi četrti omenja Herzogova hiša (Mlinarič, GZM, XVII, str. 85). Za posredovane informacije o srednjeveških listinah se zahvaljujem Borisu Hajdinjaku, direktorju Centra judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor.

¹ Bevc Varl, *Upodobitve*, str. 37–53.

Hansa Herzoga.⁸ Leta 1550 zasledimo Mateja Herzoga, ki pa je bil krojač.⁹ Mesto je že v drugi polovici 13. stoletja imelo usnjarka,¹⁰ sredi 15. stoletja pa se med plačniki mestnega davka v mestu omenjata *Hanns ledrer* in *Mert ledrer*, na Usnjarski ulici pa še šest usnarjev in en irhar.¹¹ Čeprav je večina usnjarn v Mariboru stala ob reki Dravi, so usnarji že v drugi polovici 15. in v prvih desetletjih 16. stoletja živeli tudi v prvi mestni četrti in pri Graških mestnih vratih ob vzhodni stranici obzidja; v njeni neposredni bližini so svojo usnjarno imeli tudi člani družine Herzog. Iz kupoprodajne pogodbe med Krištofom Weissom, duhovnikom in beneficiatom beneficija sv. Katarine v mariborski župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika, in Pavlom Hobmaschem, mariborskim meščanom in usnjarem, iz leta 1518 je razvidno, da je slednji od Weissa odkupil domec pred vrati Naše ljube gospe. Posest je na eni strani mejila na domec usnjarka Šimona,¹² na sprednji strani pa na Graško cesto.¹³

V matičnih knjigah mariborske župnije sv. Janeza Krstnika¹⁴ priimek Herzog prvič zasledimo sredi 17. stoletja, ko se omenjata zakonca Janez in Katarina Herzog ob rojstvu otrok (1653, 1655).¹⁵ Morda smemo v matičnih knjigah omenjenega Janeza Herzoga povezati z usnjarem, ki ga v knjigi o Mariboru kot dobrodelneža (1655) omenja Puff.¹⁶

V prihodnjih stoletjih lahko priimek Herzog v matičnih knjigah zasledimo velikokrat. Družinskega debla z usnjarskim poklicem povezanih članov družine Herzog ne moremo popolnoma rekonstruirati, omembe nekaterih mojstrov in poroke v usnjarskih družinah pa nam omogočajo vsaj delno vzpostaviti družinsko kronologijo. Z gotovostjo lahko kot usnjarka prepoznamo Janeza Jurija Herzoga (1635–1735), ki je umrl star 100 let. Mrliška knjiga ga ime-

nuje »star meščan in usnjarski mojster.«¹⁷ Puff navaja, da je bil poročen s Heleno.¹⁸ Usnjar Janez (Jakob) Herzog in soproga usnjarka Judita Herzog († 1704)¹⁹ se omenjata ob krstu otrok (1686, 1688)²⁰ in ob poroki hčere Rosine z varaždinskim usnjarem Jurijem Primzem (Primez; 1699). Janez (Jakob) Herzog je imenovan »*dominus, coriarius Marpurgensis*« (gospod, mariborski usnjar).²¹

V Pokrajinskem arhivu Maribor je ohranjena pomočniška knjiga mariborskih usnarjev za obdobje med letoma 1692 in 1884.²² Med pomočniškimi staršini, ki so skrbeli za red in moralo med pomočniki, zasledimo tudi predstavnika družine Herzog. V začetku 18. stoletja se omenjata Jurij Herzog (1713 in 1716) in Matija Herzog (1714).²³

Janez (Jurij) Herzog, najverjetneje sin zgoraj omenjenega Janeza Jakoba, in (Marija) Katarina Herzog († pred 1728) se omenjata ob krstu otrok (1707, 1709, 1711, 1715)²⁴ in ob poroki hčere Helene s tirolskim usnjarem Nikolajem Weninom (1728).²⁵ Heleninim otrokom je večkrat šel za botra Jurij Herzog, meščan Celja.²⁶ Sredi 18. stoletja se tudi v Celju omenjajo usnarji iz družine Herzog: Jurij Herzog (1726, mestni svetnik), Franc Herzog (1783, mestni svetnik), ki je imel v drugi polovici 18. stoletja hišo na današnji Stanetovi ulici 7 in delavnico ob Koprivnici, njegov sin Franc Herzog ml. in njegova vdova Marjeta Herzog.²⁷ Helena Wenin je še pred letom 1736 ovdovela, saj se je tega leta ponovno poročila, tokrat s Francem Conradom, prav tako usnjarem in sinom mariborskega usnjarskega mojstra.²⁸ Z usnjarem Janezom Gotlibom Conradom, usnjarskim mojstrom na Ptuj, se je poročila tudi druga hči Janeza Jurija Herzoga, Marija Katarina (1734).²⁹ Tretja hči, Ana Rosina (Rosina, Sabina, Marija Rosina), se je poročila s čevljarjem Petrom Gruessom/Griessom (1735),³⁰ ki je bil proti koncu prve polovice 18. stoletja lastnik hiše št. 95 (danes Gosposka ul. 32, vogal Volkmerjevega prehoda), h kateri je sodila čevlarska obrt,³¹ po njegovi smrti pa s čevljarjem Janezom Wossethom

⁸ Mlinarič, GZM, XVII, str. 81.

⁹ PAM, SI_PAM/0001_00375, Kupoprodajna pogodba za posost z zidano hišo in z ostalim v Mariboru, 7. 7. 1550.

¹⁰ Hozjan, Mariborsko prebivalstvo, str. 18.

¹¹ Mlinarič, GZM, XVII, Davčni registri in obračunske knjige 1452–1593, str. 1, 2.

¹² Omenja se tudi pri odmeri davka leta 1505 (Mlinarič, GZM, XVII, Davčni registri in obračunske knjige 1452–1593, str. 248).

¹³ PAM, SI_PAM/0001_00295, 20. 3. 1518, Kupoprodajna naloga za domec v Mariboru.

¹⁴ Originalne krstne knjige župnije sv. Janeza Krstnika v Mariboru so ohranjene za obdobje med letoma 1650 in 1912 (z izjemo obdobja med letoma 1777 in 1806), poročne za obdobje med letoma 1646 in 1912, mrliške pa za obdobje med letoma 1664 in 1898. Hrani jih Nadškofjski arhiv Maribor. Deloma jih je transkribiral in objavil Jože Mlinarič v zbirki *Gradivo za zgodovino Maribora* (GZM) v izdaji Pokrajinskega arhiva Maribor. V okviru raziskave so bile sistematično pregledane matične knjige župnije sv. Janeza Krstnika v Mariboru, matične knjige Marijine cerkve, ki je stala izven mestnega obzidja, pa le deloma. Tudi te hrani Škofjski arhiv Maribor. Za pomoč pri delu z matičnimi knjigami in nasvete se zahvaljujem tamkajšnjemu arhivarju Gregorju Škafarju.

¹⁵ Mlinarič, GZM, XXIII, str. 39, 60, 74.

¹⁶ Puff, *Maribor*, str. 36.

¹⁷ Mlinarič, GZM, XXVIII, str. 191.

¹⁸ Puff, *Maribor*, str. 36. Isti podatek zasledimo tudi na sliki inv. št. N. 000072 (stara inv. št. 6129), neznani slikar, Grajski trg v Mariboru, olje na papir, v. 18 cm, š. 24 cm, začetek 20. stoletja, pridobilo Muzejsko društvo pred letom 1914 (PMM, Kulturnozgodovinski oddelek).

¹⁹ Mlinarič, GZM, XXVIII, str. 121.

²⁰ Mlinarič, GZM, XXV, str. 38, 72.

²¹ Mlinarič, GZM, XXVI, str. 238.

²² PAM, SI_PAM/0891, Zbirka gradiva cehov, Blagajniška knjiga mariborskih usnjarskih pomočnikov, 1694–1884.

²³ Žižek, *Skrivno življenje*, str. 167.

²⁴ Mlinarič, GZM, XXVI, str. 95, 130, 165, 224.

²⁵ Mlinarič, GZM, XXVII, str. 131.

²⁶ Mlinarič, GZM, XXX, str. 185, 212, 238.

²⁷ Žižek, *Skrivno življenje*, str. 173.

²⁸ Mlinarič, GZM, XXVII, str. 177.

²⁹ Mlinarič, GZM, XXVII, str. 166.

³⁰ Mlinarič, GZM, XXVII, str. 174.

³¹ Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 127.

(Bossethom),³² ki je s poroko postal lastnik hiše št. 95 in čevljarske obrti.³³ Trem otrokom iz tega zakona je šel za botra brat Marije Rosine, usnjarski mojster (Janez) Mihael Herzog (1749, 1751, 1753).³⁴

Janez Mihael Herzog (1711–1799)³⁵ velja za enega pomembnejših usnjarskih mojstrov iz družine Herzog. Med letoma 1733 in 1736 se je poročil z Marijo Cecilijo Menhart, ki je prav tako prihajala iz mariborske usnjarske družine. Zakonca se omenjata ob krstu otrok (1736, 1739, 1741, 1744, 1745).³⁶ Med letoma 1744 in 1760 se kar petintridesetkrat omenjata kot botra otrokom mariborskih meščanov,³⁷ kar nakazuje na njun visok gmotni in socialni položaj. O pomenu usnjarske družine Herzog priča tudi ohranjena pomočniška knjiga mariborskega usnjarskega ceha za obdobje med letoma 1692 in 1884,³⁸ na podlagi katere je Aleksander Žižek rekonstruiral seznam mariborskih cehovskih mojstrov za obdobje med letoma 1694 in 1754. Med 27 imeni mojstrov se nekateri ponovijo večkrat. Priimek Herzog se pojavi trikrat. Med njimi z gotovostjo lahko prepoznamo že omenjenega Mihaela Herzoga (cehovski mojster v letih med 1740 in 1741 ter 1753 in 1754).³⁹ Cehovska mojstra sta bila tudi Janez Herzog (1699) in dobrih dvajset let kasneje spet usnjar z enakim imenom, Janez Herzog (1720–1721).⁴⁰ Mihael Herzog je po podatkih v mrliški knjigi umrl leta 1799, star 95 let, v hiši št. 135.⁴¹

Naslednji pomemben usnjar je bil Kajetan Herzog (1787–1856), ki se je leta 1810 poročil s Frančiško Katarino Grabner (1790–1830). Bil je sin usnjarskega Franza Herzoga in Marije.⁴² Leta 1830 je kot predstojnik mariborskega usnjarskega ceha podpisal listino, ki potrjuje, da se je Gašper Datina (Kaspar Datina) v času od 1. julija 1829 do 4. julija 1830 učil obrti pri mariborskem usnjarskem mojstru Ignaciju Staudingerju (Ignatz Staudinger).⁴³

Mariborski usnjarji so med seboj tudi prijateljevali. V knjigi gostov zdravilišča Rogaška Slatina zasledimo, da so se leta 1824 skupaj odpravili na zdravljenje Katarina Herzog, žena usnjarskega mojstra, gospe Fleiss in Lerch, usnjarski mojstrici, in gospod Georg Gruber, usnjarski mojster, vsi iz Maribora.⁴⁴ Dve leti kasneje so zdravilišče skupaj obiskali usnjarska mojstra Kajetan Herzog in Georg Gruber, krznar Johan Gotsberger in pekovski mojster Georg Hausner.⁴⁵ Kajetan Herzog in Georg Gruber sta bila skupaj na zdravljenju spet leta 1828⁴⁶ in 1829.⁴⁷ Kajetan Herzog se omenja tudi kot ožji sorodnik ob smrti Karla Herzoga (1789/1790–1848), skupaj z Jakobom Herzogom in Frančiško Herzog, poročeno Toppo v Trstu.⁴⁸ Karlov oče je bil usnjar Franc Jožef Herzog. Karl Herzog se je poročil z Marijo Gordon (1821),⁴⁹ s katero nista imela otrok. Kajetanova žena usnjarka Katarina Herzog je umrla leta 1830,⁵⁰ Kajetan pa kot vdovec, mestni usnjarski mojster, lastnik nepremičnin in posestnik šestindvajset let kasneje na naslovu mesto Maribor št. 3 (danes Grajski trg 5), star 69 let, zaradi kapi.⁵¹

Med zadnje usnjarje iz družine Herzog sodi Jožef Herzog (r. 1820), od leta 1847 poročen z (Marijo) Ano Pörtl (Hözl, Kölbl, Höltl, Körtl),⁵² s katero se omenjata ob rojstvu otrok (1848, 1851, 1854, 1859).⁵³ Njun sin Anton Herzog se je leta 1886 poročil z Ano Ulrih. Stanovala sta na Postgasse 9 (danes Jurčičeva 9).⁵⁴ Usnjarka Ana Herzog je umrla leta 1891, stara 71 let, na naslovu Burggasse 7 (danes Slovenska 7).⁵⁵

Družina Pachner

Družini Herzog in Pachner sta se povezali leta 1833 s poroko Katarine Herzog (1810–1894), hčere mariborskega usnjarskega Kajetana Herzoga, z varaždinskim trgovcem Romanom Pachnerjem (1805–1879).⁵⁶ Stanovala sta v hiši usnjarske družine Her-

³² Mlinarič, GZM, XXVII, str. 213.

³³ Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 127.

³⁴ Mlinarič, GZM, XXXII, str. 99, 131, 180.

³⁵ Mlinarič, GZM, XXIX, str. 165. Mihael Herzog je po podatkih v mrliški knjigi umrl leta 1799, star 95 let (NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1762–1857, str. 136). Isto letnico navaja tudi Puff, ki nadalje poroča, da se je njegova hčerka Frančiška leta 1797 poročila z veletrgovcem Toppom v Trstu (Puff, *Maribor*, str. 36).

³⁶ Mlinarič, GZM, XXXI, str. 38, 91, 130, 169; Mlinarič, GZM, XXXII, str. 31.

³⁷ Mlinarič, GZM, XXXI, str. 171; Mlinarič, GZM, XXXII, str. 4, 8, 9, 13, 31, 32, 35, 40, 55, 59, 67, 76, 79, 86, 91, 99, 101, 119, 131, 141, 146, 152, 168, 174, 180, 233/234, 240; Mlinarič, GZM, XXXIII, str. 18, 41.

³⁸ PAM, SI_PAM/0891, Blagajniška knjiga mariborskega usnjarskega ceha, 1692–1884.

³⁹ Žižek, *Skrivno življenje*, str. 179.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Glej op. 35.

⁴² NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1749–1836, str. 304.

⁴³ PAM, SI_PAM/0001_01162, 17. februar 1833, potrdilo o šolanju usnjarskega ceha iz Maribora.

⁴⁴ Cvelfar, *Knjiga gostov*, str. 44.

⁴⁵ Prav tam, str. 73.

⁴⁶ Prav tam, str. 93.

⁴⁷ Prav tam, str. 109.

⁴⁸ PAM, SI_PAM/0005/001/006/002/00076, Karel Herzog, Nezaključeni zapuščinski spisi Mestne občine Maribor do leta 1850.

⁴⁹ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1749–1836, str. 353.

⁵⁰ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1762–1857, str. 276.

⁵¹ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1762–1857.

⁵² NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1836–1857, str. 83.

⁵³ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Rojstna knjiga, 1834–1859, str. 101, 122, 155, 200.

⁵⁴ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1877–1888, str. 99, 51, 317.

⁵⁵ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, str. 371.

⁵⁶ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1749–1836, str. 400. Roman je bil sin trgovca Andreja Pachnerja in Ane, rojene Hattinger. Poročna priča je bil Karl Pachner. Karl Pachner (stanujoč v hiši št. 3) je umrl leta 1859, star

zog na današnjem Grajskem trgu 5,⁵⁷ katere lastnik je po letu 1833 postal Roman Pachner, od leta 1836 mariborski meščan.⁵⁸ Kot kaže, je v poznih letih v Mariboru živel tudi mati Romana st., saj je v mrliški knjigi leta 1847 zabeležena smrt Ane Pachner, stare 67 let.⁵⁹ V drugi polovici 19. stoletja so po mnenju Antoše Leskovca med najpremožnejše trgovce sodili tisti, ki so posel začeli že pred letom 1848. Kot največji davkoplačevalec je izkazan prav Roman Pachner st., ki je postavil veliko trgovsko hišo na današnji Jurčičevi ulici 5,⁶⁰ na mestu nekdanjega hotela Pri zlatem jelenu.⁶¹ Hišo in nekdanjo gostilno, ki sta bili od leta 1850 v lasti mesta, je kupil leta 1862. Po njegovi smrti (1879) ju je kot lastnica nasledila vdova Katarina Pachner, desetletje kasneje pa je posest odkupil njun sin Roman Pachner ml. Ze Roman st. je hiši predelal za trgovske namene, današnjo podobo pa je stavba dobila v letih 1890–1891. Roman Pachner st. je bil v letih 1859 in 1860 tudi lastnik hiše na takratni Lekarniški ulici (danes Rotovski trg 2).⁶² Bil je tudi član občinskega odbora Mestne občine Maribor. Med letoma 1853 in 1861 se v zapisnikih omenjenega občinskega organa velikokrat omenja kot odbornik.⁶³ Bil je lastnik družinskega podjetja *Roman Pachner & Söhne, Gemischtwaarenhandlung in Marburg*, katerega družabnika sta bila poleg njega še sinova Roman Pachner ml. in Kajetan Pachner, ki pa je podjetje zapustil leta 1872.⁶⁴ Dokončno je bilo podjetje izbrisano iz sodnega registra leta 1900.⁶⁵

59 let (NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1858–1865, str. 16).

57 Nekdanja hiša št. 3 je skozi zgodovino imela različne naslove. V 19. stoletju Burgplatz 3, Florianplatz 3, Burgplatz 1, po letu 1900 Burgplatz 5, danes Grajski trg 5, vogal Trg svobode 6 (Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 55).

58 Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 55.

59 NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1762–1857, str. 395.

60 V drugi polovici 19. stoletja se je ulica imenovala Postgasse, v začetku 20. stoletja pa Edmund Schmied Gasse (Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 113).

61 Leskovec, *Razvoj gospodarstva*, str. 333.

62 Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 113, 168.

63 Semlič Rajh, GZM, XL. zvezek; Semlič Rajh, GZM, XLI. zvezek; Semlič Rajh, GZM, XLII. zvezek.

64 PAM, SI_PAM/0645/001/00284, Roman Pachner & Söhne, Gemischtwarenhandlung, Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor, Amtsblatt zur Grazer Zeitung, 14. 7. 1872, Firmaänderung, brez paginacije.

65 PAM, SI_PAM/0645/001/00284, Roman Pachner & Söhne, Gemischtwarenhandlung, Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor, Grazer Zeitung, 21. 2. 1900, Firma-Löschung, brez paginacije. Nadomestilo jo je podjetje *Roman Pachner's Nachfolger, F. Szlepecz u. F. Vincetitsch, Spezerei- u. Eisenhandelsgesellschaft*, ukinjeno leta 1912 (PAM, SI_PAM/0645/001/00299, Roman Pachner's Nachfolger F. Szlepecz & F. Vincetitsch, Spezerei- und Eisenhandelsgesellschaft, Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor). Leta 1941 je bilo ukinjeno tudi podjetje *Lotz Karl, Pachner's Nachfolger, trgovina z mešanim blagom*, ki je sledilo prejšnjemu (PAM, SI_PAM/0645/001/00423, Lotz & Kühar Pachmer's Nachfolger, Maribor, od 1916 Carl Lotz Pachner's Nachfolger, Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor).

Roman Pachner st. je umrl leta 1879, star 74 let. Mrliška knjiga ga imenuje »trgovec, posestnik in lastnik nepremičnin«. Romanova soproga Katarina, roj. Herzog, je umrla leta 1894, stara 84 let.⁶⁷

V pisnih virih zasledimo omembe otrok iz tega zagona. Kajetan Roman Jožef Pachner (1835–1913)⁶⁸ je potem, ko je izstopil iz očetovega družinskega podjetja, leta 1873 v Bistrici pri Limbušu blizu Maribora ustanovil prvo avstrijsko podjetje kavnega nadomestka *Surrogat- und Feigen-Kaffe-Fabrik von Kajetan Pachner*.⁶⁹ Podjetje je bilo ukinjeno leta 1904,⁷⁰ ko ga je nadomestilo podjetje *Cajetan Pachner's Nachfolger, Alois Teyber*, ukinjeno leta 1906.⁷¹

Roman Karl Andrej Pachner ml. (1840–1926)⁷² se je poročil s Fanny Pachner, roj. Kessisogbi (1841–1886).⁷³ Dalj časa je bil član občinskega odbora, posebej pa se je proslavil kot predstojnik Gledališkega in kazinskega društva v Mariboru. Izobrazbo trgovske stroke si je pridobil na Dunaju in nadaljeval družinsko tradicijo očeta Romana st., ki je bil pomemben mariborski trgovec. Gojil je tudi veliko naklonjenost do umetnosti in bil aktiven v številnih mestnih društvih kot njihov aktivni ali častni član. Do leta 1919 je bil član upravnega odbora Mestne hranilnice, odbora moškega pevskega društva ter olepševalnega, strelskega in planinskega društva, bil pa je tudi med ustanovitelji gledališkega in kazinskega društva. Slednjemu je predsedoval in bil desetletja njegov intendant. Neznani avtor je v Pachnerjevem nekrologu zapisal, da je »Gledališko in kazinsko društvo v času njegovega predsedovanja postalo središče družabnega življenja starih Mariborčanov, neodvisno

66 NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1877–1898, str. 100.

67 NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1877–1898, str. 474.

68 NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Rojstna knjiga, 1834–1859, str. 12. Imel je dva otroka, Romana (r. 1869) in Pavla Kajetana (r. 1870) (PAM, SI_PAM/0005/005/001_08745; Pachner, družinski matični list občanov Mestne občine Maribor).

69 PAM, SI_PAM/0645/001/00011, Surogat und Feigen-Caffe Fabrik von Cajetan Pachner in Feistriz bei Lembach, Bistrica pri Limbušu, sedež Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor, Amtsblatt zur Grazer Zeitung, 1. 6. 1873, Kundmachungen, brez paginacije.

70 PAM, SI_PAM/0645/001/00011, Surogat und Feigen-Caffe Fabrik von Cajetan Pachner in Feistriz bei Lembach, Bistrica pri Limbušu, sedež Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor, Amtsblatt zur Grazer Zeitung, 21. 1. 1904, Kundmachungen, brez paginacije.

71 PAM, SI_PAM/0645/001/00237, Cajetan Pachner's Nachfolger, Bistrica pri Limbušu: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor, Amtsblatt zur Grazer Zeitung, 24. 3. 1904, Eintragung einer Einzelfirma, brez paginacije, Amtsblatt zur Grazer Zeitung, 29. 11. 1906, Löschung einer Firma, brez paginacije.

72 NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Rojstna knjiga, 1834–1859, str. 41.

73 NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1877–1898, str. 264. Omenjata se ob rojstvu sina Pavla Kajetana Marije leta 1870 (NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Rojstna knjiga, 1866–1876, str. 166).

od njihove narodnostne pripadnosti. ... Gledališko in kazinsko društvo mu je svojo zahvalo izkazalo z izdelavo celopostavnega portreta, kjer je upodobljen v svoji delovni sobi, delo domačega slikarja Edvarda Linda. ... Stari Maribor je z njegovo smrtjo izgubil enega svojih najboljših meščanov.«⁷⁴ Roman Pachner ml. je umrl 27. septembra 1926 v Mariboru. Njegovo premoženje je podedovala sestra Katharina Reichholz, rojena Pachner, vdova po generalu. V dediščino je sodilo zemljišče s hišo na Jurčičevi 5⁷⁵ (dvonadstropna zidana hiša, podkletena, pokrita z opeko; v pritličju je bil velik trgovski lokal, stanovanje s petimi sobami, kuhinjo in shrambo za jedila, eno stanovanje s tremi sobami in kuhinjo v prvem nadstropju ter eno stanovanje z osmimi sobami, kuhinjo in shrambo za jedila v drugem nadstropju; zraven je sodilo tudi dvoriščno zidano poslopje z magazinom v pritličju in stanovanjem s tremi sobami, kuhinjo in shrambo v prvem nadstropju; hlev, pritličjen, zidan, lesena drvarnica) in premoženje: zlata ura z verižico in stanovanjska oprema (jedilnica, spalnica, stara predsoba, razne slike, večinoma dela zapustnika samega, običajno namizno orodje in kuhinjska oprema, obnošena obleka in perilo).⁷⁶

Karl Albert Alojz Pachner (1844–1906)⁷⁷ je bil od materine smrti leta 1894 lastnik hiše na Grajskem trgu 5.⁷⁸ Poročen je bil s Terezijo, rojeno Komarmy de Koy, vdovo po Theodorju Lonyayu de Nagy-Lonyayu,⁷⁹ ki ji je zapustil svoje premoženje.⁸⁰ Terezija Pachner je Muzejskemu društvu v Mariboru podarila številne predmete.

Katarina Marija Rozalija Pachner (r. 1846)⁸¹ se je leta 1878 v Mariboru poročila z Moritzem Janezom Reichholdom (kasneje generalom regimenta št. 6 v cesarsko-kraljevi vojski). Poročna priča je bil njen brat Kajetan Pachner, mariborski industrialec.⁸² Kot smo že omenili, je po bratu Romanu podedovala hišo na Jurčičevi 5.

⁷⁴ *Marburger Zeitung*, 1. 10. 1926, str. 3. Za posredovanje članka v *Marburger Zeitung* se zahvaljujem kolegu mag. Oskarju Habjaniču.

⁷⁵ Leta 1898 je na istem naslovu živel tudi brat Kajetan Pachner (Kaltenbrunner, *Adressbuch*, str. 138).

⁷⁶ PAM, SI_PAM/0635/001/002/01206, Roman Pachner (Maribor): zapuščinska zadeva A V 504/26 Okrajnega sodišča Maribor.

⁷⁷ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Rojstna knjiga, 1834–1859, str. 76.

⁷⁸ Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 55.

⁷⁹ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, dvojnik Mrliške knjige, original hrani Upravna enota Maribor. Bil je očim Terezijinim otrokom iz prvega zakona: Andreju pl. Lonyayu, Irmi baronici Rüling, Teodori pl. Rudnyanszkyi in Katarini pl. Lonyay. Ob njegovi smrti sta podpisana tudi brata Kajetan in Roman Pachner ter sestra Kathi pl. Reichhold (*Marburger Zeitung*, 13. 11. 1906, str. 8).

⁸⁰ PAM, SI_PAM/0635/001/001/04026, Karl Albert Pachner (Maribor) – zapuščinska zadeva A V 464/06.

⁸¹ NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Rojstna knjiga, 1834–1859, str. 92.

⁸² NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1877–1888, str. 52, 53.

Vzporedno z družino Romana Pachnerja st., pa sta v Mariboru živela tudi njegov nečak Karl (Charles) Pachner († 1918),⁸³ dolgoletni sekretar Trgovinske zbornice⁸⁴ in nečakinja Amalija Pachner († 1912).⁸⁵ Leta 1898 sta oba živela na naslovu Tegetthofstrasse (danes Partizanska cesta).⁸⁶ Oba sta umrla neporočena in brez otrok. Družina Pachner je imela na mestnem pokopališču družinsko grobnico.⁸⁷ V svoji oporoki je Karl (Charles) Pachner mariborskemu muzeju zapustil »alle Ölbilder seiner Verwandtschaft.« Za predajo slik je po oporoki bil zadolžen Roman Pachner ml.⁸⁸

PREMIČNA KULTURNA DEDIŠČINA DRUŽIN HERZOG IN PACHNER V ZBIRKI POKRAJINSKEGA MUZEJA MARIBOR

Razpršeni, pa vendar dragoceni pisni viri o družinah Herzog in Pachner nam omogočajo, da poskušamo vsaj deloma sestaviti kronologijo teh dveh pomembnih mariborskih družin in ju povezati s stavbami in premoženjem, ki jih je zapustila. Ohranjeno v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor. Pomemben vir za ugotavljanje izvora muzejskih predmetov so inventarne knjige, v katerih so bolj ali manj natančno zabeleženi podatki o pridobljenih muzealijah in njihovih nekdanjih lastnikih. Predmeti, ki jih povezuje z obravnavanimi družinama, so v muzej prišli večinoma iz zbirke Muzejskega društva. Društvo je od leta 1902 vodilo inventarno knjigo, v katero so vpisovali pridobljene predmete,⁸⁹ vendar, kot kaže delo z muzejskim gradivom, ne vseh. Do leta 1918 zasledimo več vpisov o predmetih, ki so jih podarili člani družine Pachner. Donatorji so bili Roman Pa-

⁸³ PAM, SI_PAM/0635/001/001/08249, Carl (Charles) Pachner (Maribor) – zapuščinska zadeva A V 182/18.

⁸⁴ *Marburger Zeitung*, 20. 2. 1918, str. 4.

⁸⁵ V zapuščinskih dokumentih se omenja še sestra Marija Pfefferer, rojena Pachner (PAM, SI_PAM/0635/001/001/05298, Amalia Pachner (Maribor) – zapuščinska zadeva A V 173/12).

⁸⁶ Charles je bil knjigovodja, Amalija pa zasebnica (Kaltenbrunner, *Adressbuch*, str. 138).

⁸⁷ *Marburger Zeitung*, 19. 2. 1918, str. 4.

⁸⁸ »Vse oljne slike njegovih sorodnikov« (PAM, SI_PAM/0635/001/001/08249, Carl (Charles) Pachner (Maribor) – zapuščinska zadeva A V 182/18).

⁸⁹ Inventarno knjigo mariborskega Muzejskega društva (Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg) hranijo v Pokrajinskem muzeju Maribor. V času prvega ravnatelja Pokrajinskega muzeja Maribor dr. Franja Baša so začeli voditi skupno inventarno knjigo za gradivo v zbirki tega muzeja. V Baševi knjigi so povzemali podatke iz inventarnih knjig Muzejskega društva in Zgodovinskega društva za slovensko Štajersko. Zbirka Lavantinskega škofijskega muzeja ni imela inventarne knjige, zato so podatke o izvoru teh predmetov povzeli po članku dr. Avgušтина Stegenška v Ljubitelju krščanske umetnosti iz leta 1914 in drugih takrat razpoložljivih virih. V šestdesetih letih 20. stoletja so muzejske zbirke razdelili na posamezne oddelke in začeli voditi ločene inventarne knjige. Arheološka zbirka je dobila oznako A, etnološka zbirka oznako E, kulturnozgodovinska zbirka pa oznako N (nova).

chner ml., zakonca Karl in Terezija Pachner (po letu 1906 vdova) in Karl (Charles) Pachner.⁹⁰ Roman in Karl sta bila brata, sinova Romana Pachnerja st. in Katarine Herzog. Karl (Charles) Pachner je bil njen stric. V naslednjo skupino sodijo predmeti, ki so po podatkih v Baševi inventarni knjigi prišli v muzej iz zbirke Muzejskega društva kot darovi družine Pachner, vendar v inventarni knjigi Muzejskega društva niso zavedeni. Sklepati smemo, da se je Baš pri tem opiral na nam neznano dokumentacijo. En predmet, povezan z družino Pachner, je prišel v muzejsko zbirko kot dar Mestne občine Maribor. Žal so podatki v inventarni knjigi Muzejskega društva ponekod preskopi, da bi predmete z gotovostjo lahko povezali z dejanskimi predmeti v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor. Manjkajo mere, datacije in opisi, ki bi bili nujni za njihovo identifikacijo. Povezava se deloma izgubi že med inventarno knjigo Muzejskega društva in Baševo inventarno knjigo.

Zbrani muzejski predmeti so obravnavani po skupinah, saj na ta način najboljše osvetljujejo način življenja in vrednote njihovih nekdanjih lastnikov.

Likovna dela iz fonda Herzog-Pachner

Likovna dela, ohranjena v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor, nam omogočajo, da nekateri člani iz

družin Herzog in Pachner dobijo podobo. Ohranila se je tudi slika, ki upodablja njihovo hišo na Grajskem trgu 5 v Mariboru; hiša je stala nasproti mariborskega gradu, kjer se predmeti danes hranijo.

Roman Pachner ml., Hiša Herzog-Pachner na Grajskem trgu v Mariboru, pred letom 1908⁹¹

V zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor hrani- jo sliko z upodobitvijo hiše Herzog-Pachner, ki je nekoč stala na Grajskem trgu 5 v Mariboru. (slika 1) Delo je majhnega formata in slikarsko skromno, vendar izpovedno, saj prikazuje hišo, preden so jo leta 1908 podrli. Sliko je Muzejskemu društvu leta 1908 podaril Roman Pachner ml.,⁹² ki jo je po podatkih v takratni inventarni knjigi tudi naslikal. Hiša je stala nasproti mariborskega gradu. Imela je strmo streho, fronto pokončnih oken v nadstropju, med katerimi so bili pilastri, v pritličju pa dvoje polkrožno zaključenih vrat in vrsto manjših oken. Leva, ožja vrata imajo ob straneh polkni, ki nakazujeta, da je šlo za vhod v lokal.

Iz zapisov v zemljiških knjigah izvemo, da je hišo z usnjarsko delavnico in jusom najkasneje leta 1756 po očetu podedoval Janez Mihael Herzog. V drugi polovici 18. stoletja so Herzogi opravljali obrt na dvorišču svoje hiše, postavljene proti vzhodnemu

Slika 1: Roman Pachner ml., *Hiša Herzog-Pachner na Grajskem trgu v Mariboru*, o. na karton, pred letom 1908.

⁹⁰ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, str. 1–262.

⁹¹ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 000072 (stara inv. št. 6129), olje na platnu, v. 18 cm, š. 24 cm.

⁹² PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 13. 12. 1908, št. 2912, str. 140.

vodnemu jarku mesta.⁹³ Takrat je mejila na mestna Ulrikova (Graška) vrata in obzidje, po zasutju obzidnega jarka pa na vrtove. Še v drugi polovici 19. stoletja so imeli Herzogi usnjarsko obrt pri svoji hiši na Grajskem trgu. Nekdanjo stavbo usnarjev Herzogov je v letih 1909–1910 nadomestila sedanja, ki so jo pozidali takratni lastniki Scherbaumi.⁹⁴

Na hrbtni strani slike je pritrjen karton z mestoma težko berljivim besedilom o preteklosti hiše in družin Herzog in Pachner. Besedilo se glasi: »*Haus der Herzog Pachner am Burgplatz. Mit Bewilligung von Grafen von Scherfenberg Herren zu Burg Marburg und Obermarburg erbaute im Jahre 1390. Andreas Herzog der Einsiedler das [neberljivo] Haus an der Burghor mit der Zugbrücke, welches 1412 sein Bruder Johann übernommen. In ununterbrochener Linie folgten dann Michael Herzog 1463, sein Sohn Hans 1468 alle als Lederer sehr geachtet die Schicksale der Stadt theilend. Johann Georg und Josef der Jaeger waren über 100 Jahre alt. Johan Georg starb am 21. October 1735 seine Gattin Helene war die schoenste Frau der Stadt. Michael Herzog starb 1799 im Alter von 95. Jahren. Seine Tochter Franziska heiratete 1797 den Grossbaender und Gründer des Osterreichischen Loyd Alexanders Toppo in Triest und Schwester Caroline [neberljivo] nach London. Josef Herzog 1800 und sein Sohn Cajetan 1815 hatten die einzige radizierte Lederer Gewerbe in Marburg. Das Haus ist am 9. July 1795 abgebrannt und wurde von Michael Herzog aufgebaut und mit einem Stockwerk [neberljivo] wozu ihm die Stadtgemeinde 500 Gulden ohne Zinzen [neberljivo] hat, dann [neberljivo] 1813 beim Durchmarsch der französischen Truppen der Dachstuhl angezündet und ist total niedergebrant. Cajetan Herzog erhielt von der Stadtgemeinde das Holz zum Aufbau eines neuen Dachstuhls geschenkt. Nachdem Tode Cajetan Herzog 1856 erhielt das Haus seine einzige Tochter Katharina verheiratete Pachner welche am 15. [neberljivo] 1894 gestorben, ihr Sohn Carl war der Erbe, nach seinem Tode am 13. November 1906 wurde an die Stadtgemeinde verkauft von welche an den [neberljivo] Carl und Gustav Scherbaum erblitten und im October 1908 demolierten.*«⁹⁵ Zapis sicer

ni signiran, vendar na podlagi primerjave signiranega rokopisa na kartonu, ki je pritrjen na drugo likovno delo,⁹⁶ ugotovimo, da gre za Romana Pachnerja ml. Sklepati smemo, da je besedila pritrtil na likovna dela pred predajo Muzejskemu društvu, saj je na njih letnica 1908. Če primerjamo Puffov zapis (1846)⁹⁷ s pričujočim, ugotovimo, da so podatki do neke mere podobni, vendar jih Pachner dopolnjuje in dodaja še informacije iz druge polovice 19. stoletja in z začetka 20. stoletja. Nadaljnja primerjava z razpoložljivimi matičnimi knjigami župnije sv. Janeza Krstnika dokazuje, da niso zmeraj natančni.

Prvi od omenjenih članov iz usnjarske družine Herzog, ki ga prepoznamo v matičnih knjigah, je usnar Janez Jurij Herzog, ki je umrl 21. oktobra 1735. Naslednji, ki ga lahko z gotovostjo identificiramo, je Mihael Herzog, ki je umrl leta 1799. Kot smo že omenili, se zdi nenavadno, da bi bila pri Puffu in Pachnerju omenjena Franciška Herzog, ki naj bi se poročila leta 1797, hči Mihaela Herzoga. Po njunih podatkih je bil ob smrti leta 1799 star 95 let, po podatkih v matičnih knjigah pa 88 let. To bi pomenilo, da je bil – če gre za isto osebo – ob hčerkinu poroki star 93 oziroma 86 let. Možno je, da vmes manjka najmanj ena generacija. Dejstvo je, da se je usnar Mihael Herzog (r. 1711) med letoma 1733 in 1736 poročil z Marijo Cecilijo Menhart. V matičnih knjigah sta velikokrat omenjena kot usnar in usnjarka. Usnarja Jožefa Herzoga, ki ga kot naslednjega naveda Puff in Pachner in ki bi naj bil oče Kajetana Herzoga, ne moremo povezati z omembami v matičnih knjigah. Ob poroki s Franciško Grabner se leta 1810 omenja usnar Kajetan Herzog, vendar je bil njegov oče Franc Herzog (usnar). Po podatkih v zemljiških knjigah zasledimo, da je hišo na Grajskem trgu 5 po smrti Mihaela Herzoga odkupil njegov sin, usnjarski mojster Jožef, ki je hišo do leta 1803 dvignil v nadstropno.⁹⁸ Leta 1817 je lastnik hiše postal Kajetan Herzog,⁹⁹ od leta 1810 poročen s Franciško Katarino, roj. Grabner, od leta 1830 vdovec.¹⁰⁰ Glede na zapise v zemljiških knjigah je lastnik hiše po poroki s Kajetanovo hčerko Katarino postal Roman Pachner st., Katarina pa naj bi lastniški delež svojega moža prevzela leta 1859.¹⁰¹ Pachner navaja, da je po Kajetanovi smrti leta 1856 hišo na Grajskem trgu pode-

⁹³ Leskovec, Razvoj gospodarstva, str. 314.

⁹⁴ Curk, v: Puff, *Maribor*, str. 322.

⁹⁵ »Hiša Herzog Pachner na Grajskem trgu. Z dovoljenjem grofa pl. Scherfenberg, gospoda gradu Maribor in Gornji Maribor, je leta 1390 priseljenec Andrej Herzog [neberljivo] hišo ob mestnih vratih, ki so imela dvizni most. Leta 1412 je hišo prevzel njegov brat Janez. V neprekinjeni vrsti sta nato sledila Mihael Herzog 1463 in njegov sin Janez (Hans) 1468. Vsi so bili kot usnarji zelo spoštovani in so sodoživljali usodo mesta. Janez Jurij in Jožef Lovce sta bila stara čez 100 let. Janez Jurij je umrl 21. oktobra 1735. Njegova žena Helena je bila najlepša ženska v mestu. Mihael Herzog je umrl leta 1799 v starosti 95 let. Njegova hči Franciška se je leta 1797 poročila z veletrgovcem in ustanoviteljem Avstrijske družbe Loyd Aleksandrom Toppom v Trstu in [neberljivo] sestra Karolina v London. Jožef Herzog 1800 in njegov sin Kajetan, 1815, sta radicala usnjarsko obrt v Mariboru. Hiša je 9. julija 1795 pogorela. Mihael Herzog jo je ponovno postavil in (po- višal?) za eno nadstropje. Od občine (je dobil?) 500 guldnov

brez davkov. Leta 1813, ko je skozi mesto korakala francoska vojska, je zagorelo hišno ostrešje in popolnoma zgorelo. Kajetan Herzog je od mestne občine brezplačno prejel les za izgradnjo novega. Po smrti Kajetana Herzoga, 1856, je hišo dobila njegova edina hčerka Katarina, (poročena) Pachner, ki je (umrla) leta 1894. Dedič je bil njen sin Karl. Po njegovi smrti 13. novembra 1906 je bila hiša prodana mestni občini, od katere sta jo odkupila Karl in Gustav Scherbaum in jo oktobra leta 1908 podrla.«

⁹⁶ Glej op. 108.

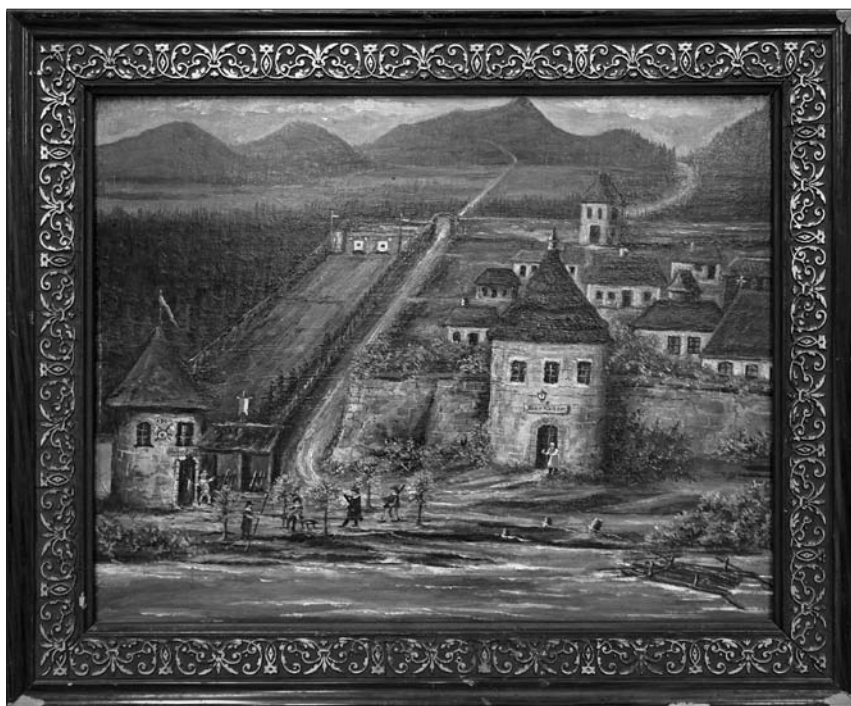
⁹⁷ Puff, *Maribor*, str. 36.

⁹⁸ Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 55.

⁹⁹ Prav tam.

¹⁰⁰ Glej op. 42, 50, 51.

¹⁰¹ Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 55.

Slika 2: Roman Pachner ml., *Strelišče mariborskega strelskega društva okoli leta 1700*, o. na karton, pred letom 1908.

dovala hči Katarina.¹⁰² Zagotovo vemo, da je Roman Pachner st. umrl leta 1879, Katarina pa leta 1894.¹⁰³ Hišo je podedoval sin Karl,¹⁰⁴ ki je, kot je na sliko zapisal tudi Roman Pachner ml., umrl 13. novembra 1906.¹⁰⁵ Z njim se je zaključila zgodovina usnjarskih družin Herzog in trgovske družine Pachner, ki so več stoletij naseljevale hišo na Grajskem trgu 5, vogal Trga svobode 6. Novi lastniki Scherbaumi so jo, kot že omenjeno, kmalu zatem podrli in na njenem mestu zgradili današnjo stavbo.

Roman Pachner ml., *Strelišče mariborskega strelskega društva okoli leta 1700*, pred 1908¹⁰⁶

Sočasno z upodobitvijo hiše na Grajskem trgu 5 je Roman Pachner ml. Muzejskemu društvu podaril tudi sliko, ki prikazuje »staro strelišče ob Koroških vratih v času okoli leta 1700,«¹⁰⁷ katere avtor je bil darovalec. (slika 2) Roman Pachner ml. je bil tudi dolgoletni član mariborskega strelskega društva. Likovno skromno delo prikazuje strelišče mariborskega strelskega društva v Pristaniški ulici ob zahodni

stranici mestnega obzidja okoli leta 1700. V levem spodnjem kotu je stolpič s konično streho (vhod v strelišče), ki ima na fasadi napis *Schießstaete* in letnico 1700. Stolpič, prislonjena strelna lopa in tarče so opremljeni z belo-rdečimi zastavicami. Pred streliščem se zbirajo strelci s puškami na ramah, pokriti s klobuki. Na desni strani slike je upodobljeno mestno obzidje z okroglim stolpom, na katerem je tabla z napisom *Bier Keller* (pivnica), pred njim pa gostilničar z lončnim vrčkom piva. Za stolpom so naslikane hiše in severna stranica obzidja z enim od srednjeveških obrambnih stolpov. V spodnjem delu slike je naslikana reka Drava in na obrežju privezan splav, v zgornjem delu so grički. Na hrbtni strani slike je pritrjen karton s kratko zgodovino mariborskega strelskega društva: »Geschichte des Marburger Schützen-Vereines. [neberljivo] und die Gründung des Marburger Schützen Vereines greift bis in das Jahr 1700 zurück und findet man die Namen Rudolf Pommer, [neberljivo] Sirk, Graf Kiesel, Herzog, König [neberljivo] welche die Schießstaette um/im/um tiefen Graben sogenannten Wasserturm an der Drau gründeten, und sind Scheibebilder noch vorhanden von 15. 11. 1703 zum Namenstage Kaiser Leopold, Gedenkscheiben 1712 Günther von Herberstein, 1904 Ritter von Raubar, Burg [neberljivo] Sirk, Hauptmann Reitel 1715. Von Jahr 1809 bis 1827 wurde nicht geschossen und die Stadtringmauern abgetragen und der Wasserturm demoliert. Im Jahre 1829 hat Cajetan Herzog mit König den Brucken Hans eine Schießstaette auf der sogenannten Teufelsmühle in Melling [neberljivo] wo bis zum Jahre 1860 fleißig ge-

¹⁰² Glej op. 95. V dokumentaciji o portretu Kajetana Herzoga v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor je navedeno, da se je omenjeni rodil leta 1793 in umrl leta 1859 (glej op. 117).

¹⁰³ Glej op. 66, 67.

¹⁰⁴ Semlič Rajh et al., *Maribor*, str. 55.

¹⁰⁵ *Marburger Zeitung*, 13. 11. 1906, str. 8.

¹⁰⁶ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 001335 (stara inv. št. 5312), olje na platnu, v. 25,5 cm, š. 33,5 cm.

¹⁰⁷ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2913, str. 140, 13. 12. 1908.

*schossen wurde. 1862. übersiedelten die Schützen in die Pikardie die gültige/heutige Weinbauschule welche das Land 1874. ankaufte, und dann in den Burgwald wo sich die Schützen auf eigene Kosten eine [neberljivo] Schießstaete erbauten welche noch heute in Verwendung besteht. Marburg den 1. November 1908. Roman Pachner. Schießstaette 1700.*¹⁰⁸

Neznani slikar, Frančiška Herzog, okoli 1660¹⁰⁹

Po podatkih v Baševi inventarni knjigi naj bi slikarsko zelo kvaliteten portret deklice s cvetjem v laseh pridobilo Muzejsko društvo pred letom 1914, vendar v inventarno knjigo društva ni vpisano. (slika 3) Med deli, ki so jih podarili člani družine Pachner, portreta Frančiške Herzog sicer ne najdemo, možno pa je, da je slika ena izmed dveh, ki sta označeni le kot *Ölbild* (oljna slika).¹¹⁰ V Baševi inventarni knjigi je tudi zapisano, da gre za portret deklice Frančiške Herzog, hčerke usnjarja v Mariboru, konec 18. stoletja,¹¹¹ čeprav ne vemo, od kod ta podatek izvira. Slogovna in kostumološka analiza likovnega dela, ki sta se je lotila tako dr. Sergej Vrišer kot kasneje dr. Andreja Vrišer, pa je obravnavani portret postavila v čas okoli leta 1660¹¹² ali morda malce kasneje. Upodobljena iz usnjarske družine Herzog torej ne more biti s konca 18. stoletja, kot je zapisal Baš. Edina Franči-

ška Herzog, ki jo omenja Puff, naj bi se poročila leta 1797 v Trstu s trgovcem Aleksandrom Toppom.¹¹³ Upodobljena je prikazana zasukana rahlo proti svoji desni, levo roko ima spuščeno, v desnici drži vrtnico. Okoli vratu ima ogrlico z obeskom, v ušesih uhane, v lase pa vpet šopek, ki ga lahko razumemo kot simbol minljivosti. Obleka ima za ta čas značilen raven izrez, ki razgalja vrat in zgornji del ramen, okoli izreza je v dveh pasovih čipkast ovratnik s pentljo.¹¹⁴ Na portretu je upodobljena zelo mlada ženska, skorajda deklica, stara morda 15 let, kar bi pomenilo, da je bila rojena malo pred sredo 17. stoletja. Kot že omenjeno, so krstne knjige mariborske župnije sv. Janeza Krstnika ohranjene za obdobje po letu 1650, zato Frančiške Herzog v njih ne najdemo. Prav tako ni omenjena v poročni oziroma mrliški knjigi. Omemba zakoncev Janeza in Marije Herzog po letu 1653 v krstni knjigi dokazuje, da je v tem času družina s tem priimkom v mestu živel. Frančiška bi torej lahko izvirala iz te družine, dokaza za to domnevo pa nimamo.

Jožef Ziegler, Portret Kajetana Herzoga, 1846¹¹⁵

Več podatkov imamo o portretu mariborskega usnjarja Kajetana Herzoga, ki ga je Muzejskemu društvu zapustil Karl (Charles) Pachner leta 1918.¹¹⁶ (slika 6) Delo je naslikal dunajski bidermajerski slikar Jožef Ziegler (1785–1852). Slika ima na hrbtni strani pritrjen listek z rokopisnim besedilom: »*Kajetan Herzog Sohn des Michael geboren 1793 gestorben 1859. War 1813 an der Schlacht bei Leipzig trug die Ehrenmedaille und das Kanonen Kreuz 1848 Gardist erhielt er von Feldmarschal Grafen Radetzky ein Gewehr mit den Inschriften. Die Herzog waren Gerber 1468–1890.*»¹¹⁷ Kajetan Herzog je prikazan v bidermajerski noši, v beli srjaci z mehkim ovratnikom in široko pentljo, črnim suknjičem in pelerino, na katero je pritrjena verižica.¹¹⁸ Je predstavnik premožnega mariborskega meščanstva sredine 19. stoletja.

Neznani slikar, Portret Ane Herzog, prva polovica 19. stoletja¹¹⁹

Doprsni portret mariborske meščanke Ane Herzog v rjavkasti meščanski obleki z avbo na glavi je

¹⁰⁸ »Zgodovina mariborskega strelskega društva. [neberljivo] in ustanovitev mariborskega strelskega društva sega v leto 1700. Z njo so povezana imena Rudolf Pommer, [neberljivo] Sirk, grof Khisl, Herzog, König, ki so ustanovili strelšče ob globokem jarku tako imenovanega vodnega stolpa ob reki Dravi. Ohranjene so še tarče z dne 15. 11. 1703, na god cesarja Leopolda, spominska tarča iz leta 1712 Gunterja pl. Herbersteina, iz leta 1904 viteza Raubarja, [neberljivo] Sirk, glavarja Reitla iz leta 1715. Med letoma 1809 in 1827 se na strelšču ni streljalo, mestno obzidje so odstranili, vodni stolp podrl. Leta 1829 je Kajetan Herzog skupaj s [neberljivo] Königom in [neberljivo] Janezom [neberljivo] strelšče ob t. i. Hudičevem mlinu v Melju, kjer se je do leta 1860 pridno streljalo. Leta 1862 so se strelci preselili v Pikardijo današnje vinogradniške šole, ki je posestvo kupila leta 1874. Nato pa v Grajski gozd, kjer so si strelci na lastne stroške zgradili strelšče, ki je še danes v uporabi. Maribor, 1. novembra 1908. Roman Pachner. Strelšče leta 1700.« V *Marburger Zeitung* je bil 28. februarja 1903 objavljen članek o zgodovini strelskega društva, ki navaja podobne, pa vendar ne čisto identične podatke (*Marburger Zeitung*, 28. 2. 1903, str. 3). V zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor hranijo tarčo, ki po podatkih v Baševi inventarni knjigi izvira iz mariborskega strelskega društva. Izdelana je iz lesa in železne pločevine, v centru je sprožilni mehanizem za moža, ki se pojavi nad tarčo. Figura je poslikana in v iztegnjeni roki drži kozarec. Čelna stran nosilca tarče je iz masivne železne plošče, na katero je pritrjena okrogla tarča iz lepenke (PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 006152, stara inv. št. 9834).

¹⁰⁹ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 000027 (stara inv. št. 6251), olje na platnu, v. 79 cm, š. 66 cm (oval), okoli 1660–1680. Glej tudi: *Stari tuji slikarji*, II, str. 52; *Tristo let mode*, str. 28; Vrišer, *Noša v baroku*, str. 22, sl. 60.

¹¹⁰ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 5405, št. 5406, str. 262, dar: zapuščina Karla (Charlesa) Pachnerja.

¹¹¹ Glej op. 109.

¹¹² Vrišer, *Noša v baroku*, str. 22.

¹¹³ Puff, *Maribor*, str. 36.

¹¹⁴ Vrišer, *Noša v baroku*, str. 22.

¹¹⁵ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 000095 (stara inv. št. 6150), olje na platnu, v. 69 cm, š. 53 cm. Glej tudi: Vrišer, *Umetnost*, str. 83; Vrišer, *V fraku in krinolini*, str. 32, slika 22.

¹¹⁶ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 5403, str. 262.

¹¹⁷ »Kajetan Herzog, sin Mihaela, rojen 1793, umrl 1859. Leta 1813 je sodeloval v bitki pri Leipzigu. Nosil je častno medaljo in topniški križ. 1848. Gardist ... prejel od feldmaršala grofa Radetzkega puško z napisi. Družina Herzog so bili strojarji med letoma 1463 in 1890.«

¹¹⁸ Vrišer, *V fraku in krinolini*, str. 32.

¹¹⁹ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 001364 (stara inv. št. 13140), olje na platnu, v. 71 cm, š. 53 cm.

Slika 3: Neznani slikar, Franciška Herzog, o. pl., okoli leta 1660.

Slika 4: Neznani slikar, Portret Karla Pachnerja, o. pl., začetek 19. stoletja.

Slika 5: Neznani slikar, Portret Ane Herzog, o. pl., prva polovica 19. stoletja.

Slika 6: Jožef Ziegler, Portret Kajetana Herzoga, o. pl., 1846.

Slika 7: Edvard Lind, Portret mariborskega peka Herzoga, o. pl., 70. leta 19. stoletja.

Slika 8: Edvard Lind, Portret žene mariborskega peka Herzoga, o. pl., 70. leta 19. stoletja.

Slika 9: Edvard Lind, Portret Romana Pachnerja ml., o. pl., pred letom 1904, iz mariborskega magistrata.

Muzejskemu društvu podaril Karl (Charles) Pachner.¹²⁰ (slika 5) V skromni omembi v inventarni knjigi Muzejskega društva je zapisano, da gre za mater Kajetana Pachnerja (1750–1821), pri čemer gre gotovo za napako. Delo je bilo predano sočasno kot portret Kajetana Herzoga, tako da je bolj verjetno, da je bila mišljena mati Kajetana Herzoga. Navedenih rojstnih podatkov v matičnih knjigah župnije sv. Janeza Krstnika ne moremo potrditi.

Edvard Lind, Portreta mariborskega peka Herzoga in njegove žene, 70. leta 19. stoletja¹²¹

V zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor hranijo tudi portretni par »mariborskega peka« Herzoga in njegove soproge iz 70. let 19. stoletja. (sliki 7, 8) Portreta v inventarni knjigi Muzejskega društva nista zabeležena, v Baševi knjigi je zapisano le, da je delo prišlo v fond Muzejskega društva pred letom 1918. Med donacijami družine Pachner omenjenih portretov torej ne najdemo. Kljub skupnim podatkom pa imamo v tem primeru znanega slikarja, iz Hamburga izvirajočega Edvarda Linda (rojen 1827, umrl 1904 v Mariboru). Lind je po letu 1856, ko se je naselil v Mariboru, naslikal številne portrete mariborskih meščanov. Sliki nimata signature, vendar je v Baševi inventarni knjigi navedeno, da gre za deli Edvarda Linda. Upodobljena naj bi bila mariborski pek Herzog in njegova žena, stanujoča pri Graških vratih (danes Trg svobode 1). Matične knjige župnije sv. Janeza Krstnika nam tudi tokrat ne omogočajo zanesljive identifikacije omenjenih portretirancev. Časovnemu okviru ustreza omemba Jožefa Herzoga – mlinarja in soproge Antonije, rojene Verdonik, ob rojstvu sina Antona (1891),¹²² vendar ta dva nista živela pri Graških vratih. Doprna podoba mariborskega peka Herzoga ga kaže kot resnega mladega moža, s kratko pristrizeno pričesko, brki in bradico. Čez visoko zapet črn suknjič nosi upodobljenec še plašč, pod njim pa belo srajco, prevezano s črno pentljo. Pekova žena je upodobljena v temni oprijeti obleki s kvadratnim izrezom, ki ga obrobja čipka. Okoli vratu ima verižico z medaljonom, v ušesih uhan. Oba portreta sta bila nekoč vstavljena v okvir z ovalnim izrezom, kar je vidno na platnu.

Neznani slikar, Portret Karla Pachnerja, začetek 19. stoletja¹²³

Karl (Charles) Pachner je Muzejskemu društvu zapustil tudi majhno sliko z upodobitvijo dečka, ki mu na dlani sedi ptica. (slika 4) V inventarni knjigi¹²⁴ in na hrbtni strani slike, kjer je pritrjen listek z rokopisom, je zapisano »Carl Pachner als Kind, gebor. 1799, gestorb. in Marburg 1851.«¹²⁵ V tem primeru mrliška knjiga potrjuje smrt Karla Pachnerja v Mariboru, vendar ne leta 1851, temveč leta 1859. Omenjeni je bil v času smrti star 59 let.¹²⁶ Z veliko verjetnostjo lahko sklepamo, da gre za Karla Pachnerja, ki je bil leta 1833 poročna priča Romanu Pachnerju, morda svojemu bratu. Na sliki torej ni darovalec, temveč njegov starejši sorodnik. Portret prikazuje majhnega dečka v empirski noši z razpeto srajco z nabranim ovratnikom in obleko, sestavljeno iz kratkega suknjiča spencerja in dolgih, proti tlom zožujočih se hlač, ki so bile na suknjič pritrjene z gumbi.¹²⁷

Edvard Lind, Portret Romana Pachnerja ml., pred letom 1904, iz mariborskega magistrata¹²⁸

V zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor hranijo tudi portret Romana Pachnerja ml., ki pa ni prišel v muzej kot donacija družine Pachner, temveč z Mestne občine Maribor. (slika 9) Sodi v serijo portretov, ki jih je za mariborski magistrat naslikal že omenjeni mariborski slikar Edvard Lind. Portreti prikazujejo mariborske župane iz druge polovice 19. stoletja in začetka 20. stoletja ter mestne dostojanstvenike. Vsi portreti so približno enakega formata (pribl. 140 × 100 cm) in so vstavljeni v dva tipa okvirjev. V nekrologu Romana Pachnerja ml. omenjeni portret Edvarda Linda je istoveten portretu v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor. Roman Pachner ml. je prikazan kot mož v zrelih letih, s plešo in brki, desno roko naslanja na rob pisalne mize, na kateri so zložene knjige, ena je odprta. V levem spodnjem kotu je napis: »Roman Pachner, Gründer-Verwaltungs Ausschuss u. Vorstand des Theater- und Casino Vereines von 1863 bis 1900. v. E. Lind gemalt.«¹²⁹

Roman Pachner ml. naj bi Muzejskemu društvu podaril tudi kvalitetno delo neznanega slikarja iz 17. stoletja, ki prikazuje Salomo z glavo Janeza Krstni-

¹²⁰ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 5402, str. 262.

¹²¹ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 001224 (stara inv. št. 5095), olje na platnu, v. 60 cm, š. 48 cm; inv. št. N. 001223 (stara inv. št. 5094), olje na platnu, v. 60 cm, š. 48 cm.

¹²² NŠAM, Župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1882–1893, str. 386.

¹²³ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 001588 (stara inv. št. 5007) olje na platnu, v. 43 cm, š. 37 cm. Glej tudi: Vrišer, *V fraku in krinolini*, str. 19, 21.

¹²⁴ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 5404, str. 262.

¹²⁵ »Karl Pachner kot otrok. Rojen 1799, umrl 1851 v Mariboru.«

¹²⁶ Glej op. 56 v tem članku.

¹²⁷ Vrišer, *V fraku in krinolini*, str. 19, 21.

¹²⁸ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 001086 (stara inv. št. 13381), olje na platnu, v. 138 cm, š. 100 cm.

¹²⁹ »Roman Pachner, ustanovitelj, član uprave in predstojnik Gledališkega in Kazinskega društva med letoma 1863 in 1900, naslikal E. Lind.«

Slika 10: Čevlji, svila, bombaž, usnje, druga tretjina 19. stoletja.

ka.¹³⁰ V inventarni knjigi Muzejskega društva delo ni omenjeno. Morda gre za drugo oljno sliko, ki je omenjena zgolj kot *Ölbild* (oljna slika).¹³¹ Prav tako iz obstoječe dokumentacije ne izvemo, kje je bila v uporabi, verjetno pa se zdi, da je krasila hišo mariborskih meščanov Pachnerjev oziroma Herzogov.

Po podatkih v inventarni knjigi Muzejskega društva je Terezija Pachner temu društvu podarila »sliko Napoleona pred Moskvo«¹³² in »sliko bitke pri Zagrebu«.¹³³ Pri prvi gre morda za grafiko Napoleona,¹³⁴ pri drugi pa zagotovo za grafiko bitke pri Zagrebu,¹³⁵ ki je potekala 6. julija 1809. Tudi donacijo Karla Pachnerja – »sliko Ronacherja«¹³⁶ prepoznamo v muzejski grafični zbirki,¹³⁷ premalo podatkov pa imamo o daru Romana Pachnerja ml. »Napoved cesarju Frideriku«,¹³⁸ ki je v današnji muzejski zbirki ne moremo z gotovostjo identificirati.

Oblačila in tekstilije

Terezija Pachner je v zbirko Muzejskega društva darovala med prvimi, saj je damska avbica z območ-

ja Ptuja vpisana na prvi strani inventarne knjige pod številko 2.¹³⁹ Zaradi pomanjkanja podatkov avbice v muzejski zbirki ne moremo identificirati. Ista donatorka je v prihodnjih letih darovala še tri pare »staromodnih«¹⁴⁰ damskih čevljev iz sredine 19. stoletja.¹⁴¹ Par ženskih čevljev iz sredine 19. stoletja, ki so bili nekoč last Katarine Pachner (rojene Herzog), je podaril Karl Pachner.¹⁴¹ Med čevlji, zbranimi v zbirki Pokrainskega muzeja Maribor, najdemo povezavo s tremi pari čevljev, ki jih je podarila Terezija Pachner. Gre za dva para plesnih ženskih gležnarjev iz belega satena s tankim ravnim podplatom in odrezano konico, izdelanih iz usnja in belega blaga in na zunanji strani zapetih z vrvico.¹⁴² (slika 10) Tretji par¹⁴³ je izdelan iz črnega blaga, ima nizko peto, vezalke in na sprednjem delu nameščeni ročno izdelani rožici. (slika 11) Nadalje v zbirki oblačilne kulture ne moremo identificirati slamnika »dunajske mode«,¹⁴⁴ ki ga je podaril Karl Pachner, in dveh ženskih plaščev iz svile,¹⁴⁵ dar Terezije Pachner, vse iz posesti Katarine Pachner. Terezija Pachner je Muzejskemu društvu podarila tudi štiri izvezene prtičke,¹⁴⁶ ki so v zbirki prepoznavni.¹⁴⁷ Ro-

¹³⁰ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 000156 (stara inv. št. 5097), olje na platnu, v. 81 cm, š. 67 cm.

¹³¹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 5405, št. 5406, 262, zapuščina Karla (Charlesa) Pachnerja.

¹³² PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 5. 12. 1906, št. 2285, str. 106.

¹³³ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 5. 12. 1906, št. 2286, str. 106.

¹³⁴ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 008111.

¹³⁵ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 008025, grafika, v. 28,4 cm, š. 38,6 cm, signatura: *Druck u. Verlag bei P. Werner in Wien*.

¹³⁶ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 4. 6. 1907, št. 2569, str. 120.

¹³⁷ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 008031, grafika, v. 38,4 cm, š. 27 cm, signatura: *Franz Th. Würbel, Druck v. Stern et Steiner*.

¹³⁸ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 7. 2. 1904, št. 1011, str. 43.

¹³⁹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 20. 9. 1902, št. 2, str. 1.

¹⁴⁰ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 20. 10. 1904, št. 1580–1582, str. 70.

¹⁴¹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 7. 7. 1903, št. 306, str. 14.

¹⁴² PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 006484/AB (stara št. 8054), blago, usnje, d. 23 cm, v. 14 cm, sredina 19. stoletja; inv. št. N. 05901/AB, blago, usnje, d. 23 cm, v. 14 cm, sredina 19. stoletja.

¹⁴³ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. 006483, blago, usnje, d. 23 cm, v. 6,5 cm.

¹⁴⁴ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 7. 7. 1903, št. 307, str. 14.

¹⁴⁵ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 14. 1. 1907, št. 2341, 2342, str. 108.

¹⁴⁶ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 9. 9. 1909, št. 3171, 3174, str. 153.

¹⁴⁷ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 005461,

Slika 11: Čevlji, svila, bombaž, usnje, druga tretjina 19. stoletja.

man Pachner ml. je Muzejskemu društvu podaril tudi životec,¹⁴⁸ izdelan iz svile in brokata, vendar v inventarni knjigi Muzejskega društva ni omenjen. Svileni del je podložen z vato in prešit v majhna kvadratna polja, izvezen z rastlinskimi ornamentami ter podložen z domačim platnom. Karl Pachner je Muzejskemu društvu podaril tudi frak, »del poročne obleke njegovega očeta Romana Pachnerja, meščana in trgovca«,¹⁴⁹ ki se je leta 1833 v Mariboru poročil s Katarino Herzog. Del iste donacije je bila livreja kočijaža,¹⁵⁰ ki je omenjeni par prevažal ob poroki. Med fraki, zbranimi v zbirki mode Pokrajinskega muzeja Maribor, pri nobenem ni zabeleženo, da bi izvirali iz družine Pachner. Edini frak, ki bi ga domnevno lahko povezali s poročnim frakom Romana Pachnerja st., je frak,¹⁵¹ ki je v aktualni inventarni knjigi sicer datiran v drugo polovico 19. stoletja. Livreje kočijaža med ohranjenimi predmeti ne prepoznamo.

Uniforme in orožje

Karl Pachner je Muzejskemu društvu podaril tudi suknjič¹⁵² in čako s čopom iz konjske žime Roma-

na Pachnerja st.,¹⁵³ nadporočnika mariborske narodne garde iz leta 1848. Čako z enakimi podatki¹⁵⁴ je podarila tudi Terezija Pachner. Iz Baševe inventarne knjige izvemo, da naj bi Roman Pachner ml. Muzejskemu društvu podaril pas s hranilom za naboje, sabljo in meč mariborske narodne garde iz leta 1848, vendar predmeti v njihovi inventarni knjigi niso omenjeni. Pas v muzejski zbirki prepoznamo,¹⁵⁵ ohranjenih čak in orožja pa zaradi pomanjkanja podatkov ne moremo identificirati kot donacije družine Pachner. Muzej hrani tudi suknjič nadporočnika narodne garde v Mariboru iz leta 1848,¹⁵⁶ ki nima podatka o provenienci.

Steklo

Z obravnavanimi predmeti Romana Pachnerja st., nadporočnika narodne garde v Mariboru, je povezan tudi spominski kozarec iz njegove posesti,¹⁵⁷ ki ga je Muzejskemu društvu podarila Terezija Pachner. Spominski kozarec Romana Pachnerja¹⁵⁸ v muzejski zbirki tudi prepoznamo. Gre za valjast kozarec iz rahlo modrikastega stekla, pihan v tanke stene z

d. 182 cm, š. 20 cm; N. 005462, d. 85 cm, š. 38 cm; N. 005463, d. 83 cm, š. 80 cm, vsi predmeti bombaž, vezena.

¹⁴⁸ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 007188 (stara inv. št. 6494), svila, platno, d. 75 cm, š. 21 cm.

¹⁴⁹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 7. 7. 1903, št. 303, str. 14.

¹⁵⁰ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 7. 7. 1903, št. 305, str. 14.

¹⁵¹ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 008796, volneno blago, bombažna podloga, d. 98 cm.

¹⁵² PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 7. 7. 1903, št. 304, str. 14.

¹⁵³ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 7. 7. 1903, št. 308, str. 14.

¹⁵⁴ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 7. 1. 1907, št. 2309, str. 107.

¹⁵⁵ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 012113 (stara št. 9473), usnje, kovina, sredina 19. stoletja. Najverjetneje gre za lovski pas.

¹⁵⁶ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 8973/1, d. 100 cm, š. 45 cm, volneno blago, podloga.

¹⁵⁷ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 813, 3. 11. 1903, str. 34.

¹⁵⁸ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 006556 (stara inv. št. 9727), pihano steklo, gravura, v. 10 cm, premer ustja 6,5 cm, sredina 19. stoletja.

ravnim dnom. Na ostenju je motna gravura spomenika z napisom *der Grenadier Ober Lieutn. von Pachner*, nad njim pa v lorvorjevem vencu napis *Vivat*. Nad vencem je dvoglavi avstrijski orel, na desni strani ob spomeniku pa celopostavna upodobitev grenadirja s sabljo in iztegnjeno levico. Ustje kozarca je obrušeno in okrašeno s tankim pasom geometričnih gravur. Pri tem predmetu o njegovi provenienci ni dvoma.

Nakit

Terezija Pachner je Muzejskemu društvu podarila tudi »pozlačen prstan Romana Pachnerja st.«¹⁵⁹ Kljub temu, da iz aktualne inventarne knjige tega ne izvemo, lahko z omenjenim prstanom povežemo prstan, ki ima glavo v obliki ščitka, v katerem je gravura monograma P. (Pachner) R. (Roman).¹⁶⁰ (slika 12) Gre torej za osebni predmet Romana Pachnerja st.

Slika 12: Prstan Romana Pachnerja st., pozlačena medenina, sredina 19. stoletja.

Pohištvo in ura

Iz Baševe inventarne knjige izvemo, da je Roman Pachner ml. Muzejskemu društvu podaril tudi tri stole iz začetka 19. stoletja in visoko stoječo uro. Predmeti so v muzejski zbirki prepoznavni. Stoli¹⁶¹ imajo naslonjala v obliki obrnjene lire, prehajajoče v navzdol zožujoče se noge s kvadratnim prerezem. Oblazinjena sedala so prevlečena s povoščenim platnom. (slika 13) Visoka stoječa ura¹⁶² iz meščanske

trgovske hiše v Mariboru izvira s konca 18. stoletja. Podstavek je v spodnjem delu profiliran, ohišje ima enokrilna zastekljena vratca, zgornji del ure je zaključen z v lokih oblikovanim profiliranim prekrovom. Leseno ohišje je ob straneh in na sprednji strani intarzirano. V ohišje je na vrhu vstavljena gravirana medeninasta številčnica.

Slika 13: Stol, les, povoščeno platno, začetek 19. stoletja.

Svetila

Terezija Pachner je Muzejskemu društvu podarila tudi »star lesteneč« iz »vinograda v Potrebgau«,¹⁶³ ki ga zaradi skopih podatkov v muzejski zbirki ne moremo identificirati. Iz istega objekta naj bi izviral tudi mera za grozdje¹⁶⁴ ter upodobitvi Napoleona

¹⁵⁹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2354, 31. 1. 1907, str. 109.

¹⁶⁰ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 005796, pozlačeno srebro, premer 3 cm, sredina 19. stoletja.

¹⁶¹ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 002966, N. 016786, N. 016787 (stara št. 6810/1-3), les, povoščeno platno, v. 94 cm, š. 49 cm, š. 43 cm, začetek 19. stoletja.

¹⁶² PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 006403 (sta-

ra št. 6829), les, medenina, železo, steklo, v. 240 cm, š. 40 cm, š. 23 cm, konec 18. stoletja.

¹⁶³ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2284, 5. 12. 1906, str. 106.

¹⁶⁴ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2287, 5. 12. 1906, str. 106.

Slika 14: Svečnik, medenina, 2. polovica 19. stoletja.

pred Moskvo¹⁶⁵ in bitke pri Zagrebu.¹⁶⁶ Slednji dve deli v muzejski zbirki prepoznamo in smo ju omenili zgoraj, mere za grozdje pa med ohranjenimi merniki ne moremo identificirati. Terezija Pachner je Muzejskemu društvu podarila še »beneški triramni svečnik is medenine«. ¹⁶⁷ V Baševi knjigi najdemo podatek, da je Roman Pachner Muzejskemu društvu podaril dva medeninasta svečnika, ki sta ohranjena v muzejski zbirki svetil.¹⁶⁸ Gre za dva masivna psevdorokokojska kandelabra, razvejana svečnika iz medenine, ki ju na deblu krasi dve uliti objemajoči se otroški figuri, na vrhu pa sta pritrjeni uliti ptici. (slika 14) V zbirki svetil je tudi oljenka florentinka, ki jo je podarila Terezija Pachner,¹⁶⁹ vendar v inventarno knjigo Muzejskega društva ni vpisana. Medeninasta oljenka iz

prve polovice 19. stoletja ima tri dulce in na verižici obešen pribor.

Namizno in liturgično posodje

Med podarjenimi predmeti iz družin Herzog in Pachner je tudi nekaj keramičnih in kovinskih predmetov. Terezija Pachner je podarila »dve majhni ročki iz emailirane kamenine,¹⁷⁰ en krožnik¹⁷¹ in en ploščat vrč«. ¹⁷² Identificiramo lahko dve ročki za kavo¹⁷³ trebušaste oblike, brez pokrova, s trakasto prepletenima ročajema, ki prehajata v rastlinski listič, pritrjen na steno trupa (slika 15), in krožnik¹⁷⁴ z rahlo dvignjenim robom, poslikan pod glazuro v modri barvi s stilizirano arhitekturo in drevjem. Terezija Pachner je podarila še dve majoliki,¹⁷⁵ od katerih eno lahko identificiramo,¹⁷⁶ saj ima ohranjen listič s številko Muzejskega društva. (slika 16) Gre za majoliko z značilno pisano modro-rumeno-črno poslikavo, katere osrednji motiv je cesarski grb (dvoeglavi orel). Take majolike so v drugi polovici 18. in v začetku 19. stoletja izdelovali v delavnici *Callegari & Casali* v italijanski Pesari. Izmikajo pa se nam »okrašen ploče-

Slika 15: Vrčka za kavo, beloprstena keramika, prva polovica 19. stoletja.

¹⁶⁵ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2285, 5. 12. 1906, str. 106.

¹⁶⁶ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2286, 5. 12. 1906, str. 106.

¹⁶⁷ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 3166, 9. 9. 1909, str. 153.

¹⁶⁸ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 002678, ulita medenina, v. 75 cm, 2. polovica 19. stoletja; N. 006368, ulita medenina, v. 79 cm, 2. polovica 19. stoletja.

¹⁶⁹ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 002693, medenina, v. 61 cm.

¹⁷⁰ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2355, 2356, 31. 1. 1907, str. 109.

¹⁷¹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2357, 31. 1. 1907, str. 109.

¹⁷² PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2358, 31. 1. 1907, str. 109.

¹⁷³ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 003419, bela prst, v. 12 cm, prva polovica 19. stoletja; inv. št. N. 003395, bela prst, v. 18 cm, prva polovica 19. stoletja.

¹⁷⁴ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 007327 (stara št. 7862), fajansa, pr. 20 cm.

¹⁷⁵ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 3169, 3170, 9. 9. 1909, str. 153.

¹⁷⁶ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 006304, fajansa, v. 18 cm, premer dna 9 cm, na dnu signatura: C. C. (Callegari Casali, Pesara, Italija), konec 18./začetek 19. stoletja.

Slika 16: Majolika, fajansa, konec 18. / začetek 19. stoletja.

vinast vrč¹⁷⁷ in dve kadilnici iz srebrne pločevine,¹⁷⁸ ki jih ne moremo z gotovostjo povezati s predmeti v muzejski zbirki.

Različni predmeti in knjige

Nerazpoznavni sta dve donaciji Terezije Pachnerja in Romana Pachnerja ml. Prva je Muzejskemu društvu podarila »Muschelmarmor«,¹⁷⁹ drugi pa nagačeno ptico, belo smrdokavro.¹⁸⁰ V obsežni numizmatični zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor so neprepoznavni »trije stari bankovci in pet ponaredkov starih bankovcev«¹⁸¹ ter »osem različnih kovancev«,¹⁸² ki jih je Muzejskemu društvu podaril Karl (Charles) Pachner. Preskopi podatki nam one-

mogočajo, da bi prepoznali »dve kitajski stojali za rože«,¹⁸³ »marmorno ploščo z napisom«¹⁸⁴ in »šest starih knjig«,¹⁸⁵ ki jih je podarila Terezija Pachner.

Kolo Romana Pachnerja ml.

Muzejsko društvo naj bi pred letom 1914 pridobilo tudi visoko kolo Romana Pachnerja ml., ki je bil ob koncu 19. stoletja eden prvih kolesarjev v Mariboru. Kolo v inventarno knjigo Muzejskega društva ni vpisano, je pa omenjeno v Baševi inventarni knjigi kot pridobitev Muzejskega društva pred letom 1914.¹⁸⁶ Med restavriranjem kolesa leta 1999¹⁸⁷ je bil odkrit napis proizvajalca: *WINKLHOFFER & JANICKE CHEMNITZ / HILMAN HERBERT & COOPER'S PATENT*. To nam omogoča, da kolo datiramo v čas po letu 1885, ko sta J. B. Winklhofer in A. J. Janicke v Chemnitzu ustanovila podjetje za izdelavo koles.¹⁸⁸ V Mariboru je bil leta 1883 usta-

Slika 17: Visoko kolo Romana Pachnerja ml., železo, usnje, gumi, Winklhofer & Jaenicke Chemnitz, po letu 1885

¹⁷⁷ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 3168, 9. 9. 1909, str. 153.

¹⁷⁸ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 3166, 3167, 9. 9. 1909, str. 153.

¹⁷⁹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 739, 1. 10. 1903, str. 31.

¹⁸⁰ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 3255, 3. 11. 1909, str. 153.

¹⁸¹ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, brez števil, 27. 1. 1904, str. 42.

¹⁸² PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, brez števil, 11. 11. 1907, str. 124.

¹⁸³ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2290, 2291, 13. 12. 1906, str. 106.

¹⁸⁴ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, št. 2353, 28. 1. 1907, str. 109.

¹⁸⁵ PMM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, brez števil, 13. 12. 1906, str. 106.

¹⁸⁶ PMM, Kulturnozgodovinski oddelek, inv. št. N. 6451 (stara št. 6326), železo, usnje, gumi, Winklhofer & Jaenicke Chemnitz, v. 157 cm, š. 180 cm, po letu 1885.

¹⁸⁷ Predmet je restavrirala Irena Porekar Kacafura, konservatorsko-restavratska svetnica, Pokrajinski muzej Maribor.

¹⁸⁸ »Winklhofer & Jaenicke – Chemnitzer Velociped-Depot«, spletni vir: <http://www.altes-chemnitz.de/chemnitz/wanderer.htm> (dostop: 9. 5. 2019). Ustanovitelj podjetja sta najprej imela popravilnico za visoka »angleška« kolesa, nato pa ustanovila podjetje, ki je kmalu preraslo v najpomembnejše podjetje za izdelavo koles v Nemčiji »Wanderer-Werke«, spletni vir: <http://www.schlossbergmuseum.de/templates/archiv/sport-stadt/d2-radsport.htm> (dostop: 9. 5. 2019).

novljen t. i. »bicikl klub« (Bicycle Club), katerega ustanovitelj in predsednik je bil Roman Pachner ml. Za predsednika je bil ponovno izvoljen leta 1887.¹⁸⁹ (slika 17)

ZAKLJUČEK

V najzgodnejši dobi mariborskega muzejstva, ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja, so društva predvsem zbirala muzejsko gradivo in oblikovala prve zbirke. Dokumentaciji o predmetih niso posvečala pretiranega pomena in zapisi, ki jih poznamo danes, so precej skopi. Zagotovo je bilo zelo težavno obdobje obeh svetovnih vojn, ko so si muzejski delavci prizadevali predvsem za ohranitev muzejskega gradiva in ga zavarovati pred uničenjem. V po drugi svetovni vojni vpeljani enotni inventarni knjigi muzeja je zbranih več podatkov o muzejskih predmetih, vendar povezava s predhodnimi evidenčami o muzejskem gradivu ni bila vzpostavljena. Čeprav v muzejih danes razpolagamo s sodobno tehnologijo in vodimo digitalne evidence o muzejskih predmetih, pa se pri poglobljenem delu s predmeti kaže problematika kontinuitete podatkov o muzejskih predmetih. Identifikacija predmetov, pridobljenih v tem začetnem obdobju muzejskega dela, ni sama po sebi umevna in zahteva določeno raziskovalno delo v muzejski dokumentaciji in zbirkah. Vsem našim predhodnikom smo za pionirsko delo, ki so ga opravili, in zaščito zbranega gradiva nadvse hvaležni.

V začetnem obdobju muzejstva so zbirali kar najbolj raznoliko muzejsko gradivo, ki je oblikovalo jedro današnje muzejske zbirke. O natančno definirani zbiralni politiki bi v tem obdobju sicer težko govorili, pa vendar določene razlike v tipu pridobljenega gradiva, ki sta ga zbrala Muzejsko društvo in Zgodovinsko društvo za Štajersko, vendarle so. Iskati jih moramo v bolj »nemško« usmerjenem Muzejskem društvu, ki mu je doniral predvsem sloj premožnejšega mestnega prebivalstva, in bolj »slovensko« usmerjenem Zgodovinskemu društvu, ki je gradivo zbiralo predvsem na podeželju, kjer je videlo korenine slovenstva. Na primeru obravnavanih dveh družin se zgoraj zapisano potrjuje.

Iz raziskave izhaja, da je obravnavana premožna mariborska družina Pachner v začetku 20. stoletja podarila vrsto predmetov in likovnih del Muzejskemu društvu v Mariboru. Gradivo je danes razpršeno v različnih zbirkah Pokrajinskega muzeja Maribor, a ga v veliki meri lahko identificiramo. Če povzamemo, je gradivo danes razporejeno v zbirke slikarstva, grafike, oblačilne kulture in uniform, orožja, pohištva, svetil in ur ter v obrtnih zbirkah keramike, kovin in stekla. Obravnavani predmeti v posameznih zbirkah pričajo o tehnologiji izdelave, uporabljenih materialih, namembnosti, slogovnih značilnostih in

vplivih v določenem času in na določenem območju. Iztrgani iz konteksta njihovih uporabnikov oziroma nekdanjih lastnikov, imajo v posameznih zbirkah svoje mesto, za konkretno muzejsko predstavitev pa jih je treba med seboj povezati.

Donatorji iz družine Pachner in njihovi predhodniki, usnjarji iz družine Herzog, so zagotovo sodili med najpremožnejše meščane, ki so bili v mestu glede na funkcije v usnjarskem cehu in mestni upravi ter na podlagi omemb v pisnih virih tudi spoštovani. Na podlagi zakonskih zvez, ki so jih sklepali v premožnih usnjarskih družinah v Mariboru, na širšem Štajerskem in Hrvaškem, se je njihovo premoženje ohranjalo, obrt pa nadaljevala iz roda v rod. Da so sodili med najpremožnejše meščane, pričajo njihove davčne obveznosti in dejstvo, da so se hčere iz družine Herzog nemalokrat poročile v pomembne družine s plemiškimi nazivi, njihovi soprogi pa so bili prav tako premožni in spoštovani.

Muzejsko gradivo iz fonda Herzog-Pachner, zbrano v zbirkah Pokrajinskega muzeja Maribor, izvira iz obdobja od druge polovice 17. stoletja do konca 19. stoletja. O visokem socialnem položaju družine Herzog že v drugi polovi 17. stoletja pričča izjemno kvaliteten portret Frančiške Herzog. Prav tako visok socialni položaj izražajo portreti iz 19. stoletja, ki pa so bili v tem času že bolj običajni in so si jih privoščili tudi drugi premožni mariborski meščani. Glavni portretist druge polovice 19. stoletja v Mariboru je bil Edvard Lind, ki je naslikal tudi celopostavni portret Romana Pachnerja ml. Uporabni predmeti, zbrani v muzejski zbirki, pričajo o bivalni kulturi družin Herzog in Pachner; slednja je še na pragu 20. stoletja imela v lasti bidermajersko pohištvo, visoko stojččo uro in masiven medeninast svečnik. Med spominske predmete, ki že po tradiciji prehajajo iz roda v rod, sodita spominski kozarec z napisom *Oberleutnant Pachner* in prstan Romana Pachnerja st. Z vidika muzejske stroke je zanimivo, da so med doniranimi predmeti tudi oblačila in čevlji, ki so jih hranili od leta 1833 in jih nato podarili Muzejskemu društvu. Zaradi občutljivosti materiala tega gradiva ni veliko ohranjenega. Čevlji Katarine Herzog sodijo med redke ohranjene čevlje iz prve polovice 19. stoletja v muzejski zbirki. Povzamemo lahko, da je družina Pachner podarila muzeju predmete, ki so jih člani družin Herzog in Pachner uporabljali v vsakdanjem življenju. Pri tem ne gre za večjo zaključeno celoto, temveč za posamezne kose, ki izvirajo iz različnih obdobj in so pripadali različnim družinskim članom.

Usnjarska družina Herzog je imela svojo grobnico na nekdanjem pokopališču v Ljudskem vrtu. Gustav Rudolf Puff, ki je za prihodnje rodove ohranil številne pomembne podatke o Mariboru in njegovih meščanih, je zapisal, da »med najlepše nagrobnike sodi tudi nagrobnik družine Herzog.«¹⁹⁰ Po ukini-

¹⁸⁹ Obrul, Športni Maribor, str. 423, 424.

¹⁹⁰ Puff, *Maribor*, str. 87.

tvi pokopališča se je za številnimi nagrobniki in posledično tudi nekdanjimi mariborskimi družinami zabilas vidna sled. Zato je toliko pomembnejše, da poleg pisnih virov o preteklosti mesta pričajo muzejski predmeti, ki jih lahko konkretno povežemo z njihovimi nekdanjimi uporabniki oziroma lastniki. Na ta način nekdanji meščani dobijo podobo, predmeti, ki so jih nekoč imeli v lasti, pa pričajo o njihovem socialnem položaju, vrednotah, politični usmerjenosti, oblačilni in bivalni kulturi ter jih, kar vedno znova ugotavljamo, v veliki meri postavljajo ob bok meščanom iz pomembnih evropskih središč. Da so člani družin Herzog in Pachner v okviru svojih duhovnih vrednot cenili tudi kulturno dediščino, pa dokazujejo poklonjeni predmeti, ki še danes ohranjajo spomin nanje.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Župnija Maribor, Sv. Janez Krstnik, Matične knjige.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
SI_PAM/0001, Zbirka listin, 1246–1869.
SI_PAM/0005, Mestna občina Maribor, 1528–1941
SI_PAM/0891, Zbirka gradiva cehov, 1624–1954.
SI_PAM/0635, Okrajno sodišče Maribor, 1898–1941.
SI_PAM/0645, Okrožno sodišče Maribor, 1898–1941.

PMM – Pokrajinski muzej Maribor
Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg
Inventarna knjiga dr. Franja Baša
Inventarna knjiga, Kulturnozgodovinski oddelek

ČASOPISI

Marburger Zeitung, 1903, 1906, 1918, 1926.

TISKANI VIRI

Cvelfar, Bojan (prevajalec in avtor spremnega besedila): *Knjiga gostov Zdravilišča Rogaska Slatina 1823–1850*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2002.
Kaltenbrunner, Theodor: *Adressbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Marburg a/D*. Maribor, 1898.
Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XVII. zvezek. Davčni registri in obračunske knjige 1452–1593*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1991.
Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXIII. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Kr-*

stnika, Krstna knjiga, 1650–1665, Krstna knjiga I. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 1998.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXIV. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Krstna knjiga, 1666–1682*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 1999.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXV. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Krstna knjiga, 1683–1700*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2000.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXVI. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1646–1699*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2001.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXVII. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Poročna knjiga, 1700–1748*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor, 2002.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXVIII. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Mrliška knjiga, 1664–1762*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2003.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXIX. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Krstna knjiga, 1701–1716*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2004.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXX. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Krstna knjiga, 1717–1733*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2005.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXXI. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Krstna knjiga, 1734–1744*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2006.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXXII. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Krstna knjiga, 1745–1757*. Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2007.

Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora, XXXIII. zvezek, Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Krstna knjiga, 1758–1770*. Maribor: Škofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, 2008.

Semlič Rajh, Zdenka: *Gradivo za zgodovino Maribora, XL. zvezek. Sejni zapisniki občinskega odbora mestne občine Maribor, 1853–1856*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2015.

Semlič Rajh, Zdenka: *Gradivo za zgodovino Maribora, XLI. zvezek. Sejni zapisniki občinskega odbora mestne občine Maribor, 1857–1859*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2016.

Semlič Rajh, Zdenka: *Gradivo za zgodovino Maribora, XLII. zvezek. Sejni zapisniki občinskega odbora mestne občine Maribor, 1860–1861*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2017.

<http://www.schlossbergmuseum.de/templates/archiv/sportstadt/d2-radsport.htm> (dostop: 9. 5. 2019).

LITERATURA

- Bevc Varl, Valentina: Upodobitve mariborskih usnjarjev iz družine Fleiss na likovnih delih v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor. *Usnjarstvo na Slovenskem, Zbornik referatov 4. simpozija o kulturni dediščini s področja usnjarstva na Slovenskem*. Muzej Velenje, 2015, str. 37–53 (Gradiva 6).
- Curk, Jože: Dopolnitve ... V: Puff, Gustav Rudolf: *Maribor, njegova okolica, prebivalci in zgodovina*. Maribor: Založba Obzorja, 1999.
- Curk, Jože: Urbana in gradbena zgodovina Maribora. *Maribor skozi stoletja, Razprave I* (ur. Jože Curk, Bruno Hartman in Jože Koropec). Maribor: Založba Obzorja, 1991.
- Hozjan, Andrej: Mariborsko prebivalstvo do srede 18. stoletja. *Studia Historica Slovenica* 2, 2002, str. 11–41.
- Leskovec, Antoša: Razvoj gospodarstva v Mariboru, 1752–1941. *Maribor skozi stoletja, Razprave I*. Maribor: Založba Obzorja, 1991, str. 313–414.
- Obrul, Robert: Športni Maribor do 1. svetovne vojne. *Studia Historica Slovenica* 3, 2003, str. 405–451.
- Puff, Gustav Rudolf: *Maribor, njegova okolica, prebivalci in zgodovina*. Maribor: Založba Obzorja, 1999.
- Semlič Rajh, Zdenka, Žiga Oman in Lučka Mlinarič: *Maribor, mesto, hiše, ljudje. Stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2012.
- Stari tuji slikarji, II*. Ljubljana: Narodna galerija, Ljubljana, 1964 (katalog razstave).
- Tristo let mode na Slovenskem*. Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 1965 (katalog razstave).
- Vrišer, Andreja: *Noša v baroku na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993.
- Vrišer, Andreja: *V fraku in krinolini. Moda v obdobjih bidermajerja in drugega rokokoja na lovnih delih in fotografijah na Slovenskem. Osvetljena dediščina 1*. Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2006.
- Vrišer, Sergej: Umetnost na Slovenskem Štajerskem v Slomškovem času. *Anton Martin Slomšek*. Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 1992, str. 77–88.
- Žižek, Aleksander: *Skrivno življenje celjev*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2012.

SPLETNI VIRI

Winklhofer & Jaenicke - Chemnitzer Velociped-Depot, spletni vir: <http://www.altes-chemnitz.de/chemnitz/wanderer.htm> (dostop: 9. 5. 2019).

S U M M A R Y

Museum objects of the leather-making Herzog family and the Pachners, a family of merchants, in the collection of the Regional Museum Maribor

The article presents the movable cultural heritage of Maribor-based leather makers from the Herzog family, which was passed down to the Pachners with the marriage of Katarina Herzog and Roman Pachner, a merchant from Varaždin. In the early twentieth century, members of the Pachner family donated a number of items from their own and the Herzogs' property to the Museum Society of Maribor. Since during the inception stages of Maribor's museum (between the end of the nineteenth to the beginning of the twentieth century), societies focused more on gathering materials and creating the first museum collections than on compiling documentation, records we know today are rather scanty. The two world wars were clearly difficult periods during which the museum's workers expended substantial effort to preserve museum materials and prevent their destruction. Therefore, the identification of objects obtained in this early period of museum work, including the Pachners' donations, is far from self-evident and requires a certain amount of investigation into museum documents and collections.

As research has shown, the materials from the Herzog–Pachner fond are currently scattered across various collections of the Regional Museum Maribor and are to a great extent identifiable as part of painting and graphics collections, collections of clothing culture and uniforms, weapons, furniture, illuminants, and clocks, as well as metal and glass collections. The items donated by the Pachners include portraits of family members and a wide range of materials they used in their everyday lives. We have concluded that the members of the Pachner family as well as their predecessors, the leather makers from the Herzog family, were among Maribor's wealthiest citizens. Given their positions in the leather guild and the city administration, as well as attestations in written sources, they also enjoyed great respect in society. Marrying among themselves, wealthy leather-making families maintained their wealth and passed their craft from one generation to another.

Based on the data obtained from the civil registers of Maribor's Parish of St. John the Baptist, the

contribution aims to provide at least a tentative chronology of the Herzog and Pachner families, to which the objects under examination once belonged. Apart from written sources, the past of the city and its inhabitants is also revealed through museum objects that may be directly linked to their previous owners. These links throw a new light on the former citizens of Maribor, with their possessions testifying to

their social status, values, political orientation, clothing and living culture, and – as has been repeatedly found – placing them on a par with the citizens of major European centres. Finally, the appreciation for cultural heritage that the Herzogs' and the Pachners' had within the framework of their spiritual values, are demonstrated by the donated objects, which still keep their memory alive today.